

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Rok Germavc

Ekologija in odnosi z javnostmi
Primer: Prevent vs. civilna iniciativa (boj za
sežigalnico)

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Rok Germavc

Mentor: doc.dr. Andrej Škerlep

Ekologija in odnosi z javnostmi
Primer: Prevent vs. civilna iniciativa (boj za
sežigalnico)

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Ekologija in odnosi z javnostmi

Primer: Prevent vs. civilna iniciativa (boj za sežigalnico)

Težko si predstavljamo, da bi posamezna podjetja investirala v čistejšo industrijo brez pritiska države (preko zakonodaje). Tu nas ne zanima okoljska politika na ravni države, temveč izvajanje te politike na mikro-ravni, konkretno v slovenjgraškem Preventu. Zakoni so smiselni samo, če se izvajajo in pri tako občutljivi temi, kot je varovanje okolja in zdravja ljudi, je participacija javnosti edina večja uganka in morebitna ovira na poti posameznim podjetjem, ki želijo investirati v potencialno ekološko sporno tehnologijo. V primeru Preventove sežigalnice prevlada glas ljudstva in so vsa uradna dovoljenja, potrdila in dokazila nekoristna. Paradoks v tem primeru je, da skuša zasebno podjetje s svojo investicijo izboljšati obstoječe stanje pri odlaganju svojih odpadkov, s pomočjo sodobne tehnologije, a lokalno prebivalstvo temu močno nasprotuje, na podlagi povsem identičnega argumenta: v imenu čistega okolja. Boj za sežigalnico je v mnogih pogledih šolski primer NIMBY-sindroma, kjer pride še posebej do izraza investitorjeva nekompetenca ter neučinkovito komuniciranje najetih strokovnjakov, ki ne upoštevajo psiho-sociološke dimenzije problema. Pritisk javnosti je bil dovolj močan, da ni prišlo niti do referendumu.

Ključne besede: ekologija, odnosi z lokalnimi skupnostmi, NIMBY- sindrom, Prevent d.d., civilna iniciativa.

Ecology and public relations

Example: Prevent vs. civil initiative (the campaign for the incineration plant)

It is hard to imagine that individual companies invest in cleaner industry without pressure from the state (through legislation). We are not interested in environmental policies on the state level but carrying out this policy on a micro level, specifically on the example of the company Prevent from Slovenj Gradec. Laws only make sense if they are put into force and with a topic as delicate as protecting the environment and the health of people, involvement of the public presents the only major issue and possible obstacle in the way of individual companies, who wish to invest in potentially environmentally disagreeable technology. With the Prevent incineration plant, the voice of the people prevailed and all official permits, certificates and paperwork proved to be useless. What stands as a paradox in this example is that a private company tries to improve the existing situation in waste disposal by investing its own funds in modern technology, but the local inhabitants strongly oppose this on the grounds of the same argument: due to cleaner environment. The campaign for the incineration plant is in many respects a basic example of the NIMBY-syndrome, where the investor's incompetence and the inefficient communication of hired experts, who fail to consider psycho-sociological dimensions of the problem, are especially evident. The pressure of the public was powerful enough to even prevent the option of a public vote.

KEY WORDS: Ecology, relations with local communities, NIMBY-syndrome, Prevent d.d., civil initiative.

KAZALO

1 UVOD	6
2 EKOLOGIJA IN VARSTVO OKOLJA.....	8
2.1 AGRESIJA PROTI NARAVI/ČLOVEKU (protinaravni človek)	8
2.2 EKOLOŠKA ZAVEST IN ETIKA.....	12
2.3 OKOLJSKO GIBANJE (okoljska sociologija, globoka ekologija)	15
2.3.1 GLOBOKA EKOLOGIJA.....	15
2.3.2 NARAVA NARAVE (vidiki narave, okolja, ekologije).....	18
2.3.3 OKOLJSKA SOCIOLOGIJA	20
2.3.4 DRUŽBENA KONSTRUKCIJA OKOLJSKIH PROBLEMOV ...	22
2.4 ZNANOST, EKONOMIJA IN TRAJNOSTNI RAZVOJ.....	23
2.4.1 ZNANOST, NAPREDEK, RAST	23
2.4.2 TRAJNOSTNI RAZVOJ (TR)	25
3 OKOLJSKI ODNOSI Z JAVNOSTMI	28
3.1 ODNOSI Z JAVNOSTMI	28
3.1.1 RETORIKA	28
3.1.2 ODNOSI Z JAVNOSTMI	30
3.1.3 ODNOSI Z LOKALNIMI SKUPNOSTMI.....	33
3.1.4 ODNOSI Z OKOLJSKIMI JAVNOSTMI (okoljsko komuniciranje).....	36
3.2 SODELOVANJE JAVNOSTI PRI OKOLJSKIH ODLOČITVAH	38
3.2.1 SODELOVANJE JAVNOSTI V PROCESU ODLOČANJA.....	38
3.2.2 OKOLJSKI REAKTIVIZEM (NIMBY- SINDROM)	41
3.2.3 ZNANILCI DRUŽBENIH SPREMEMB (SODOBNI AKTIVIZEM)	44
3.3 ZNANOST IN STROKOVNJAKI.....	46

3.3.1 VLOGA ZNANOSTI (ZNANSTVENIKOV) V OKOLJSKEM KOMUNICIRANJU.....	46
3.3.2 VLOGA STROKOVNJAKOV IN NJHOVA POPULARIZACIJA	47
3.3.3 (NE)ZAUPANJE LAIKOV DO STROKOVNJAKOV V OKOLJSKEM KOMUNICIRANJU.....	48
4 ŠTUDIJA PRIMERA: PREVENTOVA SEŽIGALNICA DA/NE	51
4.1 STANJE KOROŠKEGA GOSPODARSTVA.....	51
4.2 PREDSTAVITEV PODJETJA PREVENT	52
4.3 RAVNANJE Z ODPADKI.....	53
4.4 PREVENTOVA SEŽIGALNICA.....	55
4.5 TEHNOLOGIJA SEŽIGALNICE (termične obdelave ostankov blaga).....	55
4.6 DRUŽBENO ODGOVORNO RAVNANJE PREVENTA.....	56
4.7 KOMUNIKACIJSKE AKTIVNOSTI PREVENTA	57
4.8 IZOBLIKOVANJE CIVILNE INICIATIVE PROTI SEŽIGALNICI.....	59
4.9 POTEK KOMUNICIRANJA V MEDIJIH IN IZID ZGODBE.....	62
4.10 ANALIZA DOGODKOV	65
4.11 SKLEP.....	68
5 ZAKLJUČEK	71
6 LITERATURA	74

1 UVOD

V idealnem okolju ne bi bilo tovarn, ki bi ga zelo onesnaževale. A problem je v tem, da ne živimo v idealnem okolju. Vsi živimo v svetu, ki smo ga nasledili (podedovali) od naših prednikov. Zapustili so nam goro nevarnih odpadkov, ki so jih zakopali in sedaj so naša odgovornost. Ravno tako živimo v industrijski družbi. Vsi nosimo oblačila, vozimo avtomobile in živimo v domovih, narejenih iz cementa, lesa, železa, plastike in vsi uporabljamo čistilna sredstva, zdravila in kozmetiko.

Obstaja neizbežno dejstvo, da industrija proizvaja odpadke, da zadovolji naše osnovne potrebe. Dokler se ne razvije napredna tehnologija za ravnanje z odpadki, je njihovo nadzorovano odlaganje potrebno, da zaščitimo sebe in okolje. Vsi ljudje, ki so del proizvodnje odpadkov, morajo nositi (si deliti) del tega bremena, ne samo revni in marginalizirane manjšine.

Se pa pri uvajanju novih tehnologij za ravnanje z odpadki, kamor sodi tudi moderna sežigalnica, dogajajo navidezni paradoksi. Ljudje si želijo čistega okolja, a nasprotujejo izgradnji naprav, ki bi to omogočile. Sežigalnica ja, a ne na mojem dvorišču (not-in-my-backyard – NIMBY). Naloga investitorja je, da skupaj s svojo službo za odnose z javnostjo in strokovnimi zunanjimi sodelavci predstavi “sporni” projekt lokalni javnosti kar se da strokovno, korektno in celovito. Zainteresirano javnost je potrebno vključiti v projekt pravočasno in če je le možno, upoštevati njene argumente. Le z odprto, proaktivno dvosmerno komunikacijo lahko upamo na plodne, vsestransko dobre in koristne odnose med partnerji. Za vsako organizacijo, javno ali zasebno, so dolgoročni (trajni) in družbeno odgovorni odnosi z lokalno skupnostjo ključnega pomena za njeno nemoteno delovanje in zdrav razvoj.

Cilj te naloge je na konkretnem primeru prikazati specifike in nevarnosti umeščanja ekološko sporne infrastrukture zasebnega podjetja in pokazati kakšno moč ima lahko civilna družba proti velikemu podjetju in njegovim najetim strokovnjakom. V diplomskem delu bom skušal utemeljiti tezo, da je dobra korporativna družbena odgovornost podjetja in dobro načrtovana ter izpeljana komunikacijska strategija garancija za uspeh pri investiranju novih tehnologij.

Diplomska naloga je sestavljena iz dveh delov – teoretičnega in praktičnega, kjer skušamo teoretski okvir aplicirati na praktični primer. Uporabljen je teoretsko-analitičen

pristop. Pri izdelavi te naloge smo uporabljali naslednje metode: analiza strokovne literature in člankov, analiza medijskih objav (kliping), obisk podjetja Prevent (pogovor z vodjo projekta termične obdelave ostankov blaga, dostop do internih publikacij, poročil in gradiva v zvezi s sežigalnico), obisk članice civilne iniciative proti sežigalnici.

Teoretični del diplome je razdeljen na dva dela (2. in 3. poglavje). Drugo poglavje je posvečeno ekologiji, človekovemu odnosu do narave, znanosti in razvoju. V tem poglavju bomo skušali opredeliti glavne pojme, ki so povezani z ekologijo, in sicer: ekološka etika, globoka ekologija, napredek, rast, trajnostni razvoj in različni vidiki na okolje, naravo, ekologijo. Skušali bomo prikazati vpliv človeka na ekosistem in kakšna so morebitna ozadja, ki determinirajo njegov (človekov) odnos do narave, do samega sebe. Prav tako nas bo zanimalo, kako se je človekov odnos do narave spreminjal skozi zgodovino, kateri so pogoji, ki so ga pripeljali do ekološke krize in kakšni so morebitni izhodi iz nje. Za konec tega poglavja bomo osvetlili koncept trajnostnega razvoja kot še eno stopnico v osvobajanju samega sebe.

V tretjem poglavju bomo teoretično opredelili odnose z javnostmi ter skušali pokazati, kaj so značilnosti in posebnosti odnosov z okoljskimi javnostmi in z lokalnimi skupnostmi. V nadaljevanju bomo skušali osvetliti zapleteno vlogo strokovnjakov-specialistov v današnji družbi. Še posebej nas bo zanimalo zaupanje laikov do strokovnjakov ter njihov medsebojni odnos in vpliv na mnenje navadnih ljudi. Na koncu teoretičnega dela bomo osvetlili različne načine komuniciranja z lokalno skupnostjo (javnostjo) pri okoljskih vprašanjih, participacijo javnosti pri sprejemanju okoljskih odločitev in značilnosti NIMBY sindroma.

V praktičnem delu bomo kritično analizirali komuniciranje podjetja Prevent (in ostalih akterjev v tej zgodbi), ki je namenjeno pridobivanju podpore za izgradnjo sežigalnice sredi mesta Slovenj Gradec v obdobju od leta 1999-2001 in kako so prišli v konflikt s skupnostjo ter naleteli na silovit odpor lokalnega prebivalstva, zastopanega v civilni iniciativi.

2 EKOLOGIJA IN VARSTVO OKOLJA

2.1 AGRESIJA PROTI NARAVI/ČLOVEKU (protinaravni človek)

Vse se začne pri človeku. Da ni najbolje, če zlivamo fekalije po ulicah in počakamo, da dež naredi svoje, smo kot ljudje dojali šele, ko smo to povezali z zdravjem našega telesa. Vzrok in posledica. Z nečistočo pridejo bakterije, virusi, paraziti, glodalci, ki zastrupljajo našo hrano, vodo - naše telo. Včasih narava ni bila podvržena imperativu zdravja, kot je danes naše telo. Na prvem mestu je vedno grožnja nam konkretno, šele potem sledijo živali, rastline, kamni,...

Če izhajamo iz narave (smo njen produkt), smo narejeni iz iste snovi kot vse ostalo. Za nas veljajo isti fizikalni zakoni, v nas potekajo enake kemijske reakcije. Komaj kaj genov imamo različnih od vinske mušice, da ne govorimo o šimpanzih. Z vsemi organizmi si delimo isto vodo, zrak, zemljo, hrano, prostor, sonce, planet, galaksijo, atome, kvarke. In tako pridemo do soodvisnosti in nečesa, kar je večje od nas (nas presega) – ekosistema, katerega del smo. Tisto, kar ni dobro za ekosistem, ni dobro za nas. Ko zastrupljamo vodo, zastrupljamo sebe, ko zastrupljamo zemljo, zastrupljamo sebe,... In tako se imperativ zdravega telesa razširi na imperativ ekosistema.

Zavestne pojave doživljamo kot razmejevanje vsega, kar je, na dva dela: na »jaz« in »ne-jaz«, pri čemer je prvo središče drugega. Tako je pojav zavesti v biološki evoluciji temeljna alienacija, ker zavestno bitje psihološko iztrga iz tkiva vsega bivajočega. Že tu tiči kal nesporazuma, da smo tudi objektivno nekaj zunaj narave, ne pa njen del. Odtod je samo še neznan korak do zmote, da smo ne le zunaj narave, temveč celo nad njo (Župančič 1974, 139).

V mnogoboštvu (politeizmu) so bogovi še znotraj narave in tudi gospodarji onostranstva, nebes in pekla (sveta mrtvih). Vodoravna prepletenost človeka z ostalo naravo se spremeni z monoteizmom, ki uvede navpično hierarhijo: Bog-Človek-Narava in tako stopi v ospredje zavest, da je narava ustvarjena. S tem postane nekaj minljivega, drugotnega. Samo Bog je večni in postane transcendenten naravi, zunaj nje. Narava ni več nekaj svetega in duhovnega (to je lahko samo Bog). Nastaja zavest, da je narava namenjena človeku in je kot divjina videna kot sovražnik človeka, kot nekaj neurejenega,

kar je treba urediti, ukrotiti. Človek kot božje delo je nekaj izjemnega, izvzet iz narave, ker ga je Bog obdaril z razumom in svobodno voljo. Pravi dom človeka je v onostranstvu. Božji hlapec postane gospodar nad naravo – očitna odtujitev, tako od Boga kot od narave.¹ Tu lahko najdemo temelje etičnega antropocentrizma, ki izključuje naravo in vsa živa bitja (razen človeka) iz človekovega moralnega odnosa. Kljub temu, da religija z razvojem znanosti izgubi vpliv, monoteistična stratifikacija ostane in se križa z neizmernim zaupanjem v znanost. In mi smo potomci te tehnološke civilizacije. Kot vzrok iluzije o tem, da je človek poseben, totalno drugačen od vsega ostalega, na mesto Boga v moderni družbi stopita *ratio* in *ego*.

Temu primeren je tudi odnos do narave, ki je lastniški, koristoljuben, aroganten, šovinističen, imperialen, kolonizatorski, antropocentričen, posesiven, samodestruktiven. Ta drastičen razkol v glavah ljudi (narava/kultura), kjer se človek ne vidi kot del narave, je v veliki meri botroval destruktivski moči človeka. »Če narava je organizem-celota, katerega del je človek, kakorkoli destruktiven je že, potem ta organizem nikakor ni skladen in simbiotski, kot trdijo ekologi, temveč organizem, ki v sebi nosi kal svoje potencialne destrukcije. /.../ Človekovo ultimativno predatorstvo nad naravo je povsem legitimno – je pač najmočnejša zver« (Omladič 1998, 182).

Kaj imamo od tega, da naredimo cel ekosistem nestabilen? Je človek gensko suiciden? V naravi poznamo pajke, ki jih samica po parjenju zaužije in tako prispevajo hrano za svoj bodoči naraščaj. To, kar pa človek počne zadnjih 300 let, ni v dobro našega naraščaja. Vseeno je, ali se strinjamo z *deep ecology* ali ne, ali je za nas planet en superorganizem, ki je absoluten glede na nas ali ne – zaključek bi moral biti vedno isti. Ne delaj drugemu tisto, kar nočeš, da bi drugi delal tebi. Ne uničuj svojega okolja, ker bo okolje uničilo tebe, ker s tem, ko uničuješ svoje okolje, uničuješ sebe. Ni pomembno, ali postavimo človeka pred naravo ali obratno, kot ni pomembno koga ljubimo bolj – četudi ljubimo sebe neizmerno bolj kot vse drugo, mora biti v našem interesu (interesu našega

¹ Na tem mestu, ko govorimo o odnosu Bog-človek, mislimo predvsem na cerkveni model zahodnega krščanstva, ki je samo eden izmed mnogih pogledov na ta kompleksen odnos. Tu želimo samo pokazati, do kakšnih zaključkov lahko pripelje ortodoksna doktrina neke institucije (cerkve), ki nima veze s posameznikovim doživljanjem transcendentnega. To je po našem mnenju izključno individualne narave in lahko hitro postane predmet manipulacije nosilcev moči znotraj družbe.

teles), da imamo čisto okolje. Sled suicidnosti človeka bi lahko tudi videli v tem, da visoko razvita zavest vodi k ugašanju zavesti. Mogoče je model bitja z razvito zavestjo že v načelu zgrešen, ker prek znanosti in tehnologije pelje k samouničenju. Mogoče bomo izumrli (kar ne bi bilo nič izjemnega za naš planet) kot vse ostale živalske vrste, ki so razvile preveč specializirane organe in so propadle, ker se niso znale pravočasno odzvati na spremembe v okolju.

Nastanek – rast – upad – propad: ritmično menjavanje teh procesov označuje večino dosedanjih civilizacij. Vzponi in padci, razvoj in hitre spremembe, katerih značilnost je prepletenost, medsebojna odvisnost in predvsem sposobnost pravočasnega odzivanja na spremembe v okolju. Konec prilagajanja pomeni tudi začetek konca civilizacije. Tudi naše. Za našo civilizacijo je značilna napredna tehnologija, industrializacija, računalniki, letala, sateliti, avtomobili kot tudi zastrupljanje vode, zemlje in ozračja, propadanje gozdov, sprememba podnebja in produkt tega je pospešeno izumiranje rastlin in živali. »Kratkotrajne materialne koristi peščice generacij so bile egoistično »kupljene« v škodo množice bodočih generacij, izumirajočih vrst, na račun uničevanja bioloških razmer življenja« (Plut 1995,9). Socialna nepravičnost sili revne ljudi, da uničujejo okolje, iztrebljajo živali. Okoljevarstvo mora iti vzporedno s socialno pravičnostjo. »Številni dokazi kažejo, da bodo okolje verjetno uničili predvsem prebivalci z vrha in dna lestvice: bogati razsipneži zaradi visoke porabe energije in surovin, revni pa v vsakodnevni bitki za golo preživetje z uničevanjem bioloških virov (gozdovi, travniki)« (Plut 1995,17). Lahko rečemo, da je človek tisti del biosfere, ki ni našel sožitja znotraj lastne vrste, kaj šele z ostalimi deli.

To, da danes praktično sploh ni več prave zime, pred petdesetimi leti niso mogli vedeti. In danes, ko to vemo, ne moremo ničesar več storiti. Globalno segrevanje ozračja Zemlje je prva resnična univerzalna kriza človeške vrste. Spremenjeno podnebje vpliva na vse vrste in pred to krizo ne moremo nikamor pobegniti.

Ekonomski sistem je le del ekosistema in zmotno je misliti, da lahko tak sistem neskončno dolgo funkcionira v nasprotju z univerzalnimi naravnimi zakoni. Človek je s svojo dejavnostjo (kemizirano kmetijstvo, industrializacija, urbanizacija) preobremenil planet ter s tem ogrozil lastni ekoservis, brez katerega ni življenja (»proizvodnja« čiste vode, zraka, hrane) in ki se ga ne more nadomestiti s tehnologijo. Tako kot narava

servisira ljudi, tako nekatere skupine ljudi bolj servisirajo druge skupine ljudi. V obeh primerih je opazno neko nezdravo nesorazmerje.

Svetovnemu Jugu pripada vloga serviserja Severa: izraba naravnih virov, poceni delovne sile, prostor za investicije, prodaja končnih izdelkov, uvoz zastarele tehnologije, orožja in v zadnjem času sprejemanje onesnaževanja. S pomočjo privilegiranih lokalnih elit juga najbolj razvite države, mednarodne družbe ter mednarodni denarni kapital krepijo monopolne položaje na vseh svetovnih strateških območjih. Katastrofalne posledice ostre neoliberalne gospodarske doktrine sta najbolj občutili Afrika in Latinska Amerika (Chomsky 1993, 331).

S koncem hladne vojne bi se logično pričakovalo sožitje in zmanjšanje svetovnega oboroževanja in s tem sprostitev sredstev za reševanje socialnih in okoljskih problemov. Namesto tega smo dobili novega sovražnika – terorizem in tekma se nadaljuje. Le kaj bi počeli vsi moški, če ne bi več sestavljali in uporabljali (se igrali) orožja? Bi počivali? Pomagali svojim ženam? Zaradi okoljskih problemov se je spremenil ozki tradicionalni vojaški koncept varnosti. Varnost posameznikov, skupnosti, držav je vse bolj ogrožena zaradi okoljskih posledic človekovih ravnanj. Pravica do varnosti je predvsem pravica živeti in delati v zdravem okolju. Znanost in tehnologijo je javnost dolgo časa sprejemala kot izvor varnosti, sedaj pa sta zanjo postali tudi izvor tveganja.

To, da samo ena izmed milijonov živalskih vrst na svetu prevzame nadzor nad nesorazmerno velikim deležem naravnih virov, lahko vodi le v pospešeno izumiranje drugih vrst – povzročamo zmanjševanje biološke in genetske raznovrstnosti. Ne moremo se vsi širiti, ne da bi trčili drug ob drugega. Izumiranje in nastajanje živalskih in rastlinskih vrst je naraven evolucijski pojav. Verjetno je velika večina vseh vrst, ki so kdajkoli bivale na Zemlji izumrlo po naravni poti. Značilna so tudi večkratna množična izumrtja zaradi bibličnih katastrof, a tokratni uničevalec je predstavnik živega (človek) in ne neživega (vulkan, komet, sonce,...) sveta. Neživo težko nosi odgovornost za svoje početje. Nima vesti, ne občutka krivde niti problemov pri spanju. »Bistvena razlika med spontanim, naravnim izumiranjem in izumiranjem, ki ga povzroča človek, je v hitrosti izginjanja vrst. Vrsta znanstvenikov sodi, da bo v času našega življenja izumrlo več rastlinskih in živalskih vrst, kot v obdobju od izumrtja dinosavrov do danes« (Wolf

1988,102). Za razliko od naravnega izumiranja vrst poteka antropogeno izumiranje bistveno hitreje in brez nadomeščanja z novimi vrstami. Kako? Nič lažjega: z lovom, s krčenjem in zastrupljanjem življenjskega prostora, uvajanjem monokultur (3 namesto 300 vrst pšenice). Možne poti iz krize so: dvig (vzpostavitev) zavesti ljudi o povezanosti vsega bivajočega, krepitev zavesti o omejenosti vseh virov vseh vrst, konec rasti prebivalstva, prevlada ekoloških meril nad drugimi, krepitev lokalne samouprave.

2.2 EKOLOŠKA ZAVEST IN ETIKA

»Vzemimo primer ekologije: kaj je zame 'nauk' možnosti ekološke krize? Ne v tem, da smo izgubili naravno ravnatežje in se moramo vrniti k njemu, nauk ekologije je, da je človek *out of joint*, da nima prostora v naravi, da mora to radikalno poljubnost, to tveganost obstoja vzeti nase, v tem je edina možnost, da se rešimo. Kar je res nevarno, je, da bežiš pred breznom v nove fundamentalizme« (Žižek v Klepec 2004, 14).

Pojem ekologije se je spremenil skozi zgodovino, kot se je spremenil vpliv in vloga človeka do okolja. Vsekakor je za pojem ekologije danes značilna interdisciplinarnost. Če je bila nekdanj ekologija pretežno domena naravoslovja, je danes prisotna skoraj v vseh znanostih. Problemi, ki so povezani z njo, se rešujejo na vseh nivojih in v vseh sferah človekovega zanimanja in delovanja. Na tem mestu le težko še govorimo o ločenosti narave in družbe in njenih različnih poteh razvoja. Ko človek ne more več preprosto in neovirano zadihati, se še kako zave svoje narave, svojega telesa in svoje omejenosti. Včasih je dobro, da malce pozabimo nase in postavimo pravice Drugega na prvo mesto. Sedaj, ko so se že uveljavile pravice otrok, žensk, črncev, Indijancev, celo zapornikov, norcev ali zarodkov bo zanimivo opazovati, kaj se bo dogajalo s pravicami narave. Tisto, kar se je v nekem obdobju zdelo nepojmljivo, je danes postalo samoumevno.

Bi bilo treba skleniti novo »naravno pogodbo«, ki bi to prevzetnost postavila na svoje mesto? Da preidemo od humanističnega h kozmičnemu pojmovanju prava? Prava vrednost ne bi smela temeljiti na verskem ali ideološkem verovanju. Biti mora dokazljiva, izrazljiva s kar najbolj neizpodbitnimi podatki neke nove znanosti, ekologije.

Povprečna ekološka ozaveščenost vsakega izmed nas ne vsebuje nič ekstremističnega in nedemokratičnega. Prej razkriva etiko pristnosti, skrb zase, v imenu katere radi zahtevamo določeno kakovost življenja. »Metafizični humanizem je bil dejansko osnova za nezaslišano kolonizacijo narave, pa naj je šlo za ozemlje ali živa bitja, živali ali domačine«(»naturels«), kot so tako dobro rekli »staroselcem« (Ferry 1998, 20). Je mogoč nemetafizičen, netiranski humanizem? Ali kartezijsko, ki ga zanima le to, kako bi iz ljudi končno naredil gospodarje in lastnike narave – ali pa se moramo odločiti za vrnitev k resničnemu življenju, k izgubljeni preprostosti, k *wilderness*? Takšen povratek bi kljub vsemu pomenil uničenje vsega, kar imamo v moderni kulturi radi.

Zahteva po zdravem okolju, kjer je zagotovljena blaginja vseh živih bitij je v svojem bistvu sorodna zahtevi po državi blaginje, katere nastanek ostaja posebnost zahodne kulture. Tu pozornost do narave ni toliko naperjena proti modernemu svetu kot je od njega proizvedena: v svojem bistvu izraža iste demokratične strasti kot tiste, ki jih vodijo zahteve po pravici do življenja, prostega časa, zdravja itn., tako značilne za moderni odnos posameznikov do liberalne države, ki je postala zaščitniška (Ferry 1998, 24).

Sovraštvo do *umetnega*, vezanega na našo civilizacijo, je hkrati tudi *sovrastvo do človeka kot takega*. Kajti človek je nasploh protinaravno bitje, ni podvržen naravnim ciklusom, oblikuje kulturo in še celo področje morale, ki predpostavlja bitje za pravo in ne le za naravo. Človeštvo ni povsem podvrženo nagonu in biološkimi procesom, ima zgodovino.

Človek je nedoločenost sama: narava ga tako zelo malo vodi, da se od nje oddalji v tolikšni meri, da izgubi življenje. Človek je dovolj svoboden, da zaradi tega umre, njegova svoboda pa, za razliko od tistega, kar so mislili v antiki, vključuje možnost slabega. Čeprav vidi dobro, lahko izbere slabo: to je formula protinaravnega bitja. Njegova humanitas tiči v njegovi svobodi, v dejstvu da nima definicije, da je njegova narava ta, da narave nima in se je sposoben iztrgati vsakršnemu zakonu, v katerega bi ga skušali zapreti (Ferry 1998, 31).

Lahko bi rekli, da individualistična misel prej pristaja na blaznost drugačnih (izjem). Za večino bi lahko trdili, da je osebna korist vzvod vsake človeške dejavnosti, a kot povsod se tudi tu najdejo izjeme. Njim je koristoljublje tuje in raje usmerjajo tok

svojih misli, hrepenenja navzven. Pogosto pozabijo sami nase in na ljudi ne gledajo kot na pripomočke za dosego svoje blaginje. Ljudje, ki so prepojeni z osebnim interesom, so ravnodušni do vsega, kar se jih ne tiče. In ko srečajo koga, ki zanemarja svojo osebno korist, ga ne razumejo, ga imajo za norega, neuspešnega, ga izločijo. »Z uničevanjem narave gledamo strukturo lastne zavesti: psihološka polucija. Ta je zavratnejša od materialne, ker se je ne zavedamo – žal ne zaudarja, pač pa razjeda organ, ki naj bi takšno polucijo registriral: počasna evtanazija zavesti« (Župančič 1974, 139).

Bistvo modernosti od Descartesa dalje je edino ratio, ki ga lahko opredelimo kot »instrumentalni um« kapitalizma, katerega cilj je le ekonomska donosnost, ali kot svet tehnike«, s pomočjo katerega ljudje obvladujejo zemljo. To poslanstvo, ki se pojavi s kartezijanstvom, se udejani v ideologiji razsvetljenstva in njegovi veri v napredek. Nasproti subjektu, postavljenemu kot edini pol smisla in vrednote, narave ne moremo misliti nič drugače kot velikanski rezervoar nevtralnih objektov, surovin, namenjenih za potrošnjo ljudi. S tega gledišča, kjer racionalnost postane absolutna norma vsakega vrednotenja, mora biti vse, kar nima razuma, absolutno razvrednoteno (Ferry 1998, 69).

Naravo se prerado zvede le na status objekta, ki ga moramo nadvladati ali ga »civilizirati«. Živali resda nimajo pravic (kot to hočejo zoofili), zato pa imamo ljudje določene – posredne – dolžnosti do njih ali vsaj glede njih. Objektivno gledanje na svet obravnava vse pojave kot stroje. Tako se enači objektivno z realnim. »...naša civilizacija ni le tehnološka, ampak je tudi tehnokratska: vse, kar velja, je specializirano znanje, modrost ne šteje nič. Sloj znanstvenikov v tej družbi je duhovna elita, ki se ponaša z enačbo znanje = moč, ne vidi pa enačbe moč = nasilje, kaj šele, da bi jo znala razrešiti./.../ Parado Človeka v imperatorskem ornatu gospodarja sveta zmoti samo tisti otrok, ki zavpije, da je cesar nag« (Župančič 1974, 141)!

Prvič v znani zgodovini človeštva so problemi, izhajajoči iz upoštevanja zemlje, postali globalni. Ko ni več mogoče pobegniti z ladje, ki se je izgubila v nevihti. Ta svet, s katerim smo ravnali kot z objektom, je spet postal subjekt, ki se lahko maščuje. Človeški odnos do narave, sedaj enosmeren in torej neenak, se mora iz »parazitstva« spremeniti v »simbiozo« in spregledati, da je izposojeno treba vračati.

Res je, da je kmet v želji po dobičku/produktivnosti svojo "mašinerijo" uporabljal bolj kot mesar (namesto kot kirurg) in še vedno ima vsa živa bitja – razen svoje živine/pridelkov – za zajedalce, škodljivce ali plevel. Vendar je to lahko le vmesna stopnja na poti v preporod k novi harmonični dobi odnosov človek/okolje. (Lovelock 1994, 105) Ne da bi šli v skrajnosti iz verskih nagibov, čutimo, da človek ni na zemlji zato, da bi kupoval vedno boljše avtomobile in televizorje. Ali moramo okolju pri zagotavljanju njegove zaščite dodeliti enake, če ne celo večje pravice, kot jih imamo ljudje? Za to, da okolju priznamo dostojanstvo, ni potrebna razgradnja humanizma niti modernosti. Potrebna je demokratična ekologija, ki se mora izogibati vsakršnim fundamentalizmom.

2.3. OKOLJSKO GIBANJE (OKOLJSKA SOCIOLOGIJA, GLOBOKA EKOLOGIJA)

2.3.1 GLOBOKA EKOLOGIJA

»Ljubezen do življenja, lastnega ali tujega, je čustvo, ki je med ljudmi zelo razširjeno. A ko to čustvo postane »vitalizem«, ko zajame to, kar globoki ekologi imenujejo »biosfera«, se njegov pomen spremeni« (Ferry 1998, 97). Globoki ekologi pogosto uporabljajo religiozne izraze (nedotakljivo svete vrednote, svetost življenja). Po Ferryju lahko to razložimo s holističnim značajem te filozofije: ker hoče preseči meje humanizma, biosfero obravnava kot skoraj božansko celoto, neskončno bolj vzvišeno kot vsakršno individualno resničnost. To ima veliko skupnih točk z nietzschejanskim vitalizmom, po katerem življenje predstavlja najintimnejše bistvo vsakega bitja. Nietzsche kritizira »absurdnost« platonično-krščanskega nasprotja med tostranstvom (čutnim svetom) in onostranstvom (miselnim svetom). Po njegovem ta dualizem samo skriva patološko in dekadentno voljo po zanikanju resničnega življenja, vendarle *edinega življenja, ki resnično je*, in daje prednost čisti fikciji, ki je sad blodenj bolne domišljije. Takšno je bistvo morale in religije, ki sta - vedno nevrotično - je pozneje dejal Freud, usmerjeni v iskanje smisla življenja *drugje*. Prav zato je ena ključnih tem globoke ekologije ta, da ne more biti vrednosti zunaj življenja. »Sprejeti moramo realnost naše

popolne *imanence* v naravi, v biosferi, proti kateri se lahko upiramo le patološko, torej začasno in nujno brezuspešno« (Ferry 1998, 99).

Po Bill Devallu imamo konec 20. stoletja dva velika ekološka tokova. Prvi je reformističen: poskuša omejiti najhujše primere onesnaževanja vode in zraka, spremeniti najbolj absurdne kmetijske postopke v industrijskih deželah in z imenovanjem zaščitениh območij ohraniti redke divje predele. Drugi tok zagovarja večino reformističnih ciljev, a je revolucionaren: prizadeva si za novo metafiziko, novo epistemologijo, kozmologijo, kot tudi za novo naravovarstveno etiko odnosa človek/planet. (Devall 1980, 10) Pravo, dolžnost, pravica: polje veljavnosti teh pojmov je pač omejeno samo na ljudi. Za globoko ekologijo obstajajo dolžnosti še do drugih entitet, ne le do človeka. Po Midgleyjevi obstajajo še moralne dolžnosti do smrti, zanamcev, otrok, duševno bolnih, človeških in drugih zarodkov, občutljivih in neobčutljivih živali, rastlin, neživih, proizvedenih ali naravnih predmetov, sistemov (družina, prostor, dežela, biosfera), sebe in Boga. (Midgley 1983, 25)

Daje pa nam slutiti, da bi globoka ekologija s tako širokim pojmovanjem dolžnosti lahko postala prvovrstna moralistična sila. Potem je treba dekonstruirati celotno tradicijo humanizma, naslednico doktrin družbene pogodbe in človekovih pravic, da bi se lahko uveljavil pravni status otokov in gozdov. Odgovor Stana Rowa, radikalnega ekologu, na ravnanje Kanade, ki je pri dopolnitvi kazenskega zakonika priznala, da narave kot take ne morejo upoštevati kot pravnega subjekta.

Poročilo Zločin proti okolju sprejema tradicionalno antropocentrično (homocentrično) pristransko stališče, po katerem okolje ni nič drugega kot to, kar kaže njegova etimologija: kontekst, ki obkroža stvari večje vrednosti – ljudi. V tem običajnem pomenu je okolje le nekaj obrobnega; ta pojem je že sam po sebi slabšalen. Logično je torej, da je obramba okolja omejena le na koristi ljudi; »je vrednota in pravica družbe« in ne stvar, ki ima inherentno vrednost. Trdim, da alternativa – priznanje notranje vrednosti okolja in s tem njegovih inherentnih pravic – ponuja edini nesporen temelj, da bi ga lahko zaščitili pred zločini postopnega propada in opustošenja (Rowe 1989, 86).

Res je, da smo ljudje le majhen del sveta in da smo od njega odvisni, a ne moremo priznati prednost vrednotam ekosfere nad vrednotami humanizma. S tem bi zopet uvedli

navpično hierarhijo, ki jo globoki ekologi tako močno napadajo. Le da bi na mestu človeka, kot stvari (bitja) večje vrednosti, postavili Gajo. Naravo, kot celoto, je treba po njihovem mnenju ščititi pred njenimi deli, saj je celota moralno nad posamezniki. Z vpeljavo pojma »zločin proti ekosferi« bi narava dobila status stranke v postopku. Težko si predstavljam, kako bi ekosfera ščitila svoje interese pred (človeškim) sodiščem, kot partner v »naravni pogodbi«. Globoka ekologija je očitno za radikalno prevrednotenje vrednot. Nujno je, da ekologijo vključimo v demokratični okvir: globokim ekologom ne smemo prepustiti monopola zato, ker zadevo jemljejo preveč resno, ne pa zato, ker naj bi bila vsa njihova vprašanja *a priori* nična (Ferry 1998, 139). Problem okoljevarstvenih organizacij je predvsem ta, da ostro napadajo take neprimerne tarče kot je lov na lisice, obenem pa si zatiskajo oči pred veliko resnejšimi problemi, npr. večine sodobnih kmetijskih metod. V podporo varstvu okolja se pogosto uporabljajo biološki argumenti, ki imajo na prvi pogled znanstvene temelje, a med znanstveniki ne veljajo prav veliko. Karkoli ekolog čuti pri sebi o konkretnem problemu okolja, ima zvezane roke zaradi pomanjkanja trdnih znanstvenih dokazov. (Lovelock 1994, 132)

Za Omladiča ima Globoka ekologija ambivalenten odnos do znanosti. Po eni strani znanost utrdi prepričanje, da je narava ogrožena in da je treba nekaj storiti, poleg tega še zagotavlja terminologijo, na kateri se utemeljuje teorijo o organski enotnosti narave (preko pojmov evolucije, ekosistema, biosfere, simbioze). Po drugi strani znanost ni zadostna in je deležna očitka, da je ujeta v mehanicizem, antropocentrizem ali pa je celo glavno orodje izkoriščanja narave. Znanost bi radi dopolnili z moralno (izvornim, predznanstvenim, mitskim pogledom) (Omladič 1998, 184). Ali se nismo dolgo trudili, da bi naredili ravno obratno?

V zvezi s človekovim onesnaževanjem se pri kritiki tega početja (če je fundamentalno – antihumanistično) skuša vcepljati in vzdrževati občutek krivde. Človek ni odgovoren za vso destrukcijo narave. S popolnim zavračanjem vsega človeškega, humanega ne rešimo ničesar. Nazaj k naravi je neizvedljiva projekcija (Lovelock 1994, 103). Verjetno potrebujemo divji čustveni zagon radikalnih naravovarstvenikov, da nas opozorijo na nevarnosti obstoječega ali možnega onesnaženja, vendar moramo paziti, da ne pretiravamo s svojimi odzivi. Divje pretiravanje je mogoče dobro za politiko, ne pa za znanost (Lovelock 1994, 107).

2.3.2. NARAVA NARAVE (VIDIKI NARAVE, OKOLJA, EKOLOGIJE)

Na naravo in okolje je možnih več pogledov, od znanstvenega do mističnega. Okolje je torej zelo izmuzljiv koncept. Ko se je v Evropi začela hitra urbanizacija, se je pogled na naravo zelo spremenil. Koncept divje narave, ki je grožnja človeškemu naseljevanju, je zamenjal romantični pogled na divjino, kot nepozabno izkušnjo in dragocen vir. Urbanizacija je potencirala probleme kot so hrup, onesnaženje, prenaseljenost in socialne tegobe. In tako je nepokvarjena narava pridobila poseben pomen. Stres zaradi mestnega življenja je vzpodbudil nostalgijo.

Po Ferryju imamo dva vidika narave (klasicizem in sentimentalizem). Klasična in racionalistična vizije narave se pojavi s Kartezijanstvom, ki vpelje idejo, da resnične narave ne dojemamo s čuti, ampak z razumskim naporom. Arhetip te vizije se nam pokaže v francoskem vrtu, ki je obdelan, obrezan, narisano, izračunano, izumetničeno, nenaraven in prisiljen. Tak vrt je šel do bistva stvari in je bolj *naraven* kot pragozd. Ljudje imajo radi postavljeno, zloščeno, skratka obdelano in z eno besedo počlovečeno naravo.

Nasproti klasicistični viziji lepote se postavi sentimentalizem – estetika čustva. Prava narava ni matematična, je izvorno avtentična, za katero smo skozi kulturo znanosti in umetnosti izgubili občutek. Narava je tisto, kar še ni popačeno, kar je še v primitivnem stanju. Tako ponovno zaživi mit o zlati dobi in izgubljenem rajju, ki mu sledi neizogibna razprava o »padcu«, ki navaja antihumanistično temo o zatonu »Zahoda« (Ferry 1998, 112).

Obstajajo 4 temeljni pomeni okolje/narava:

1. družbeno okolje (družinsko, šolsko, službeno itd.);
 2. grajeno okolje (ceste, tovarne, mesto itd.);
 3. spremenjeno in oblikovano naravno okolje (polja, travniki, onesnažena voda, zrak, prst, mestni park itn);
 4. nespremenjeno naravno okolje (divjina, puščava, kamor človek ne posega).
- Največ je družbenega, grajenega in spremenjenega naravnega okolja. Termin »okolje« izpodriva termin »narava«. S tem se na jezikovni ravni izraža proces vraščanja sociotehnosfere v naravo, v biosfero (Kirn 2004, 13).

V ekonomskem pomenu je bila narava zožena na surovino, na objekt, na koristno stvar za človekove smotre in potrebe. Poleg tega je v 18. stoletju organsko metaforo narave zamenjala tehnična, Narava se ne primerja več z organizmom, ampak z velikanskim, zapletenim strojem, ki so ga ustvarile božje roke in razum. Če je bistvo materialne narave v razsežnosti, potem je najbolj dostopno merjenju in matematičnemu opisu. Za stroj so tudi značilni eksaktna količinska razmerja in natančne geometrijske oblike njenih delov. Kar je mehansko, ne more biti živo. Vse neživo pa človek jemlje kot objekt in kot surovino (Kirn 2004, 39).

Biolog Ernst Haeckel je podal naslednjo definicijo ekologije: *je biološka disciplina, ki preučuje odnose med organizmi in njihovim okoljem*, torej odzivnost organizmov na dražljaje iz okolja. Raziskuje adaptivnost organizma, njegovo reakcijo in prilagoditev na okolje. Poleg tega preučuje tudi dinamične procese kroženja snovi in energije med okoljem in organizmi in odnose med različnimi populacijami znotraj ekosistema. Ta je kot ključni pojem ekologije definiran kot spoj *biocenoze* (življenjske združbe populacij različnih vrst, ki so se v danih pogojih funkcionalno povezale v sistem medsebojnih razmerij) in *biotopa* (življenjskega prostora te združbe z vsemi neživimi naravnimi danostmi) (Tarman 1992, 11).

Razširjene so tri različice uporabe pojmov ekološki in okoljski:

1. ekološki se strogo dosledno omejuje samo na naravoslovno biološko področje;
2. ekološki ne pokriva samo naravoslovnega biološkega področja, ampak tudi družbene, kulturne, tehnične vidike razmerij človeka z naravo;
3. okoljski zaobseže: a) raziskovanje človeških (antropogenih) vzrokov sprememb v okolju in naravi (diagnostika); b) sanacijske ukrepe in aktivnosti (terapija); c) preventivne ukrepe in aktivnosti(preventiva) (Kirn 2004, 11).

Ferry ima tri različne poglede na ekologijo.

1. »Antropocentričen« (humanističen) pogled izhaja iz ideje, da je treba prek narave vedno in povsod ščititi človeka, četudi le pred njim samim, kadar se gre čarovnikovega vajuca. Okolje tu nima sebi lastne, notranje vrednosti in ni pravni subjekt. Preprosto se uveljavlja zavest, da bo človek, če bo uničil okolje, ki ga obkroža, lahko ogrozil svoje lastno bivanje in si, če nič drugega, uničil pogoje za dobro življenje na zemlji. Je le to, kar človeka obkroža, obrobje, ne središče.

2. »Utilitaristično« načelo upošteva, da ne smemo iskati le koristi za ljudi, ampak stremeti k zmanjšanju vsoti trpljenja na svetu. Določenim nečloveškim bitjem že pripisuje moralen pomen in predpostavlja, da je treba vsa bitja, ki lahko občutijo ugodje in trpljenje obravnavati kot pravne subjekte in z njimi tako tudi ravnati. Antropocentrizem je tu močno napaden, saj so živali tako kot ljudje vključene v sfero moralnih vprašanj.

3. Radikalni (globoka ekologija) pogled zahteva pravico narave kot take, vključno z rastlinami in rudninami. Najvidnejši predstavniki so Aldo Leopold, Hans Jonas, Michael Serres. Tu gre za pravice narave: nekdanja družbena pogodba političnih mislecev naj se umakne naravni pogodbi, po kateri naj bi celotno vesolje postalo pravni subjekt: nič več človeka (središče sveta) varovati pred samim seboj, ampak moramo pred človekom varovati kozmos kot tak (Ferry 1998, 21).

Za okoljsko ekologijo lahko rečemo, da temelji na kritiki modernosti, vendar na kritiki, ki hoče biti notranja, torej reformistična. Njeno vodilo so demokratične strasti, kot so skrb zase, večja kakovost življenja, spoštovanje posameznika. Bolj teži k izboljšanju sistema kot k temu, da bi ga nadomestila z drugim.

2.3.3 OKOLJSKA SOCIOLOGIJA

Z vzponom industrializma se je vsesplošno utrdilo prepričanje o skoraj popolni neodvisnosti človeka od narave. Ta zavest je imela oporo v: rastočih znanstvenotehničnih možnostih; rastoči družbeni delitvi dela, s katero velik del ljudi izgubi stik z naravo; spremembi neposredne odvisnosti od naravnih virov; neposredna odvisnost od narave se je vse bolj intenzivno spreminjala v odvisnost od ljudi; znanosti in tehnologiji, ki sta pomagali večino gospodarskih panog narediti čim bolj neodvisno od spremenljivih naravnih in podnebnih razmer; svetovni trgovini, ki je zmanjšala odvisnost od lokalnih naravnih virov; očitno lokalno odvisnost od naravnih virov je spremenila v zakrito globalno, planetarno odvisnost; svetovna trgovina je potrošnikom zbrisala zvezo med ekološkimi posledicami in potrošnimi izdelki - le kateri kupec hamburgerja je pomislil,

da je meso za hamburger lahko povezano s spreminjanjem gozdov v Kostariki v pašnike, ki se po nekaj letih spremenijo v goličave? (Kirn 2004, 25).

»Ljudje niso neposredno odvisni od fizičnega okolja, saj so se emancipirali z delom. Tehnologija je ljudem omogočila, da so si prilagodili svoj habitat, namesto da bi bili omejeni z njim. Človeška družba je za razliko od preostale narave organizirana na dveh ravneh: biotični in kulturni« (Hannigan 1995, 15).

Večino ekoloških katastrof ni nastalo zaradi pretirane uporabe visoke tehnologije in tudi niso locirane na »razvitem zahodu«. Nasprotno, v veliki meri so posledica nesmotnega in slabega kmetijstva (revni tropi), skupaj s primitivno tehnologijo (Lovelock 1994, 105). Za uničenje okolja lahko krivimo napredni industrijski kapitalizem in njegovo pehanje za bogastvom, močjo in profitom. Okoljska vprašanja so v temelju družbeno razredna vprašanja. Marx je verjel, da družbeni konflikt (kapitalisti vs. delavci) ne le oddalji navadne ljudi od njihovega dela, ampak tudi vodi v odtujitev od narave same. To je najbolj vidno v »kapitalističnem kmetijstvu«, ki je preko industrijske revolucije »preselil« kmete od zemlje v prenatrpana in onesnažena mesta. Prevladuje etika, ki poudarja akumulacijo kapitala in gospodarsko rast kot dvojni motor, ki žene napredek. Problem nastane, ker je večina sodobnih okoljskih problemov, še posebej problemi druge generacije kot so kisli dež, globalno segrevanje in ozonska luknja v večini primerov nevidnih na prvi pogled. Resno krizo ne povzroči izliv tankerja ali eksplozija kemične tovarne (dogodki, ki so v javnosti najbolj izpostavljeni), ampak se to zgodi s kontinuiranim, dolgoročnim onesnaževanjem, ki je očem skrito in nič kaj spektakularno. Do danes, ko ni več jasnih meja med letnimi časi. »Objektivna dejstva« glede onesnaženosti in okoljske škode ne smejo in ne morejo obstajati v nekakšnem kognitivnem in moralnem vakuumu. Nekdo mora biti odgovoren (kriv). Sodobni okoljski problemi so zelo demokratični: vplivajo in prizadevajo vse, ne glede na razred in bogastvo. Že res, da so »navadni« ljudje, ki živijo blizu tovarn in nimajo sredstev za premik, bolj izpostavljeni negativnim vplivom industrije, a gledano širše in na daljši rok, se kakovost okolja enakomerno zmanjšuje za večino nas. Smog ali Černobil ne pozna meja. To bo sčasoma pripeljalo do močnejše okoljske zavesti, ne glede na razred.

2.3.4 DRUŽBENA KONSTRUKCIJA OKOLJSKIH PROBLEMOV

Večina produkcije (konstrukcije) okoljskih problemov poteka v prostoru, ki ga zavzemajo skupnosti strokovnjakov: znanstveniki, inženirji, odvetniki, zdravniki, vladni uslužbenci, direktorji, itn. Okoljski problemi so kljub moralnemu naboju bolj povezani z znanstvenimi odkritji in trditvami. Praktično znanje o okolju pogosto izvira iz vsakodnevnega izkustva vaščanov, malih kmetov, a odgovornih ne zanima mnenje lokalnega prebivalstva, ki najbolje poznajo svojo zemljo.

Pomanjkljivost raziskovalnih znanstvenikov se kaže kot kombinacija šolske previdnosti, prekomerne uporabe tehničnega žargona in neizkušenost pri ravnanju z mediji. Kot posledica vsega tega, lahko pomembna najdba izgine za desetletja, preden se uspešno preoblikuje v zahtevo okoljevarstvenih organizacij (Greenpeace, Friends of the Earth, Sierra Club) ali posameznikov« (Ehrlich 1981, 24). Določen dogodek, po mnenju Enloe, povzroči okoljevarstven problem, če:

1. vzbudi medijsko pozornost;
2. vključuje vsaj en del oblasti;
3. zahteva odločitev vlade;
4. ni od javnosti označen kot muha enodnevnica in
5. je povezan z osebnimi interesi zadostnega števila prebivalcev (Enloe 1975, 21).

Nujni okoljski problemi morajo dobiti legitimnost na več področjih – v medijih, v vladi, v znanosti, in v javnosti. Ena izmed poti za dosego legitimnosti je uporaba retorične taktike in strategije. Okoljska retorika je polarizirana. Na eni strani imamo globoko ekologijo, ekofeminizem in ostale kritike postindustrijske družbe, ki se naslanjajo na »retoriko pravičnosti«, ki sodi o okoljskih problemih na strogo moralnih temeljih. Za razliko od okoljskih pragmatistov, ki zagovarjajo različne oblike trajnostnega razvoja in uporabljajo retoriko racionalnosti. Zelena ekonomija bazira na ideji, da je lahko okoljevarstvo hkrati družbeno sprejemljivo in dobičkonosno (Hannigan 1995, 47).

Sama znanstvena dognanja in dokazi niso vedno zadostni razlog za legitimacijo okoljevarstvenih problemov. Potrebni dejavniki za uspešno konstrukcijo okoljskega problema so:

1. Znanstvena veljavnost in preverljivost trditev o problematičnem stanju okolja.
2. Obstoj "popularizatorjev", ki premostijo prepad med znanstveno skupnostjo in okoljevarstveniki.
3. Pozornost medijev, ki problem predstavijo kot resničnega in pomembnega.
4. Dramatizacija problema na simbolni in vizualni ravni.
5. Ekonomska vzpodbuda podjetjem za okoljevarstvene investicije.
6. Odkritje institucionalnega sponzorja, ki lahko problemu zagotovi legitimnost in trajnost (Hannigan 1995, 56).

Sam koncept okoljevarstva je konstrukcija, ki povezuje različne filozofije, ideologije, znanstvena področja in politične vzpodbude.

2.4 ZNANOST, EKONOMIJA IN TRAJNOSTNI RAZVOJ

2.4.1 ZNANOST, NAPREDEK, RAST

Kriza ideje napredka

Čuangtse pripoveduje zgodbo o kmetu, ki se je ubadal z zalivanjem zelenjavnega vrta. Vedro je spuščal v vodnjak, polno posodo vlačil ven, vodo raznašal po vrtu in zalival rastline. Vse to ga je stalo veliko truda, učinek pa je bil bolj pičel. Popotnik, ki ga nanese mimo, pove kmetu, da pozna stroj, s katerim lahko brez posebnega truda namočiš tudi po sto njiv na dan. Kmet se nasmehne in pravi, da tisti, ki uporablja pretkano sestavljene priprave, postane sam pretkan, v njegovem srcu se naseli nemir in človek izgubi bistveni del samega sebe. Pa še primakne, da napravo za namakanje pozna, vendar da bi ga bilo sram, če bi jo uporabljal (Župančič 1974, 137).

»Téchne« dela človeka zvijačnega, ne pa modrega. Iz etičnih in ekoloških razlogov ne smemo uresničiti vsega, kar bi lahko. Vsa izobražena ljudstva so se pokvarila, in to je že slabo znamenje, ki govori proti znanosti« (Rousseau 1965, 70). Po Hansu Jonasu se je obljuba moderne tehnike sprevrgla v grožnjo. Zaradi bojzani pred tehniko se vračajo stari miti, tako v zgodbi o Frankensteinu kot v zgodbi o čarovnikovem

vajencu, kjer stvor postane gospodar svojega gospodarja. Tehnika, kot načrt za obvladovanje zemlje nam uhaja do te mere, da ne obvladujemo več lastnega mojstrstva. Stvor uhaja svojemu gospodarju in grozi, da si ga za vedno podredi. Torej je treba tehniko vsaj nadzirati in jo usmerjati, če že ne omejiti njenega širjenja (Ferry 1998, 97).

Do izboljšanja življenja bo prišlo, ko se bodo duhovi nehali pehati za dobičkom. Kakovostne izboljšave v industriji bi morale služiti svojemu pravemu namenu, to je skrajševanju delovnega dne. To je kakovosten napredek brez količinske rasti. Da z napredkom nekaj ni v redu, je govorilo očitno dejstvo, da se velike razlike med Evropo, ZDA in Japonsko na eni strani ter ostalimi državami na drugi strani pojavijo šele v 19. in 20. stoletju, torej ravno v obdobju napredka.

Alarmanтни ekološki signal, ki je imel velik odmev v javnosti, je bila Carsonova knjiga Nema pomlad (1962), kot obtožnica »naprednega« kemiziranega kmetijstva. Za sodobno tehnizirano, kemizirano in energetsko intenzivno poljedelstvo študije ugotavljajo, da z večanjem vnosa energije upada njegova relativna energetska produktivnost in pri nekaterih kulturah ni dosti večja kot pa je bila pri tipu neolitskega poljedelstva (Ramade v Kirn 2004, 90). »Mar niso senčne ekološke strani takšnega kemiziranega in tehniziranega kmetijstva samo druga stran njenega uspeha? Moderna znanost je pri moderni tehnologiji nenamerno soudeležena pri produkciji neželenih posledic kot tudi pri produkciji namernih in zelenih uspehov« (Kirn 2004, 49).

Paradigma eksponencialne rasti je še vedno prevladujoča razvojna miselnost, ki funkcionira tako na ravni podjetij, države, v usmeritvah političnih strank in v zavesti posameznikov. Rast za koga? Rast česa? Rast kako dolgo? Z eksponencialno rastjo imamo izkušnje komaj dobrih 250-300 let. Na zahodu se je opazilo, da se kakovost življenja ne povečuje vzporedno z ekonomsko rastjo. Vsebolj očiten postaja razkorak med ekonomskim in realnim bogastvom, med bogastvom in obiljem (blaginjo).

Človeške ekonomije so popolnoma odvisne od naravnih virov, saj so znotraj globalnega ekosistema Zemlje. Ideologija gospodarskega razvoja predvideva nikoli končano rast. Trajna eksponencialna rast predvideva neskončne zaloge virov in neskončno zmožnost samoočiščenja sistema (planeta). V našem primeru neskončnost ne obstaja (razen v svetu idej). Vse, kar vidimo in kar nas obdaja, je končno. Povečana

globalna revščina in neenakost niso dovolj velik razlog, da bi podvomili v dobroto gospodarske rasti. To se bo zgodilo šele, ko se bo zrušil globalni ekosistem.

Družbenoekonomske politike bazirajo na domnevi, da je neomejen gospodarski razvoj zaželen, možen in nujen. Politični diskurz redko preverja domneve, ki zagovarjajo kapitalizem in še redkeje dvomi v to, da je najboljši način zmanjšanja revščine ustvariti službe, povečati plače in zagotoviti socialne programe, razširiti gospodarsko bazo, na kateri stoji družba. Namesto, da bi razrezali torto na bolj enakomerne dele, država išče možnosti, kako bi povečala obseg torte. Predpostavlja, da večanje torte pomeni večji del torte za vse, tako za tiste na vrhu kot tiste na dnu družbene lestvice. Zgodovina nas uči, da večanje torte še ne pomeni nujno večji kos za vse (Schnaiberg 1989, 199).

Večja kot je stopnja varovanja okolja, bolj globoke in široke bodo spremembe na področju sociale, gospodarstva in tehnologije. Samo reciklirati ne bo dovolj. Včasih so imeli stroji daljšo življenjsko dobo. Danes proizvajalcem ni v interesu narediti kvaliteten in trajen izdelek, ker potem dolgo ne bi kupili novega. Obstaja tudi nevarnost prenasičenosti trga s potrošnimi dobrinami. Za koga bodo proizvajale vse te super učinkovite in visoko produktivne tovarne, če ob vedno večjem razslojevanju vse bolj pada kupna moč. Če delavec ne dobi dovolj velike plače, nima s čim kupovati vseh teh dobrin, ki jih v večini sploh ne potrebuje. V ekonomiji bi se morala logika kratkoročnega dobička umakniti logiki dolgoročne rasti in stabilnosti.

2.4.2. TRAJNOSTNI RAZVOJ (TR)

»je model načrtovanega razvoja človeške družbe, ki zagotavlja sedanje potrebe človeštva, ne da bi ogrozili možnosti prihodnjih rodov, da zadovoljijo svoje potrebe« (Berce in drugi 2008, 8).

Ideja trajnostnega razvoja poudarja, da morajo države vpeljati soodvisnost družbenega in naravnega sistema v načrtovanje svojih gospodarstev. Obstajata dve vrsti soodvisnosti: problem ekološke trajnosti in problem gospodarskega razvoja. 1. Delovanje družbe od nas zahteva, da vzdržujemo določeno kakovost naravnega sistema. 2. Če želimo ohraniti to kakovost, moramo omejiti rabo tega sistema. Težko je pričakovati, da

bodo moderne družbe gladko sprejele te principe. Trajnostni razvoj je cilj, če vsebuje skladnost med ekološkimi in ekonomskimi cilji (Schnaiberg 1989, 3).

TR naj bi bil izhod iz ekološke/okoljske krize industrijske družbe, ki je zagotovo povezana z ohranjanjem družbene neenakosti. Reševanje okoljskih zadev je v bistvu reševanje družbenih problemov, saj okoljski problemi niso problemi okolja samega, ampak so problemi ljudi v njihovem odnosu do narave in v tem smislu so to družbeni problemi (Simonis 1990). TR preprosto pomeni, da sam sebe ohranja (vzdržuje) »neomejen« čas, da ne ruši in ne ogroža možnosti svojega obnavljanja. V pojmu TR je izredno pomembna časovna razsežnost. Raba neobnovljivih virov je v najbolj očitnem protislovju z idejo možnega TR v velikem časovnem razdobju. Oboji so omejeni (obnovljivi in neobnovljivi viri). Razlika je v tem, da so obnovljivi viri, če se primerno uporabljajo, neizčrpljivi. Trajnost ni v smislu večnosti. Vsaka trajnost je relativna, časovno omejena. Trajnostna stopnja emisije polutantov bi pomenila, da ta ne sme biti večja od stopnje, ob kateri je polutant lahko recikliran, razgradljiv, absorbiran ali neškodljivo odložen.

Ne more imeti značilnosti trajnosti posamična ekonomija, niti ne tako velikega obsega kot je NAFTA ali EU, če pa je vsa ostala obremenitev okolja netrajnostna glede na njegove zmogljivosti. Trajnostna ekološka praksa ne more obstajati ob netrajnostnih vrednotah in mišljenju. Mora imeti značilnosti globalnosti, celovitosti in paradigmatičnosti. Začenja pa se uveljavljati lokalno, delno in neparadigmatično (Kim 2004, 112).

Paradigma TR vključuje spremembo naše celotne vrednotne zavesti. Usmeritev v TR je povezana s slabitvijo antropocentrične in uveljavljanjem ekocentrične etike. Deklaracija o okolju in razvoju iz Ria de Janeiro v bistvu vključuje naslednja temeljna načela:

1. plača naj onesnaževalec;
2. načelo nediskriminacije (onesnaževalci, ki onesnažujejo prek svojih državnih meja, ne morejo biti obravnavani manj strogo);
3. načelo skupne, toda diferencirane odgovornosti (dežele v razvoju si lahko privoščijo manj stroge standarde in so upravičene do tehnološke in finančne pomoči);

4. načelo medgeneracijske pravičnosti (da upoštevamo dolgoročne okoljske učinke svojih akcij);
5. načelo previdnosti in breme dokaza (dolžnost, da se ukrepa tudi v odsotnosti polne znanstvene gotovosti, da bi se preprečila degradacija okolja – bolje varovati kot obžalovati) (Kirn 2004, 140).

TR je povezan s takimi vrednotami, kot so varnost, uravnoteženost med ekonomijo in ekologijo, spoštovanje življenja in z njim povezano ohranjanje biotske raznolikosti. Dolgoročno gledano TR ni združljiv z dosedanjo človeškosrediščno etiko Zahoda, kjer je v veliki meri izključen etični odnos do narave. Potreben bi bil popravek in dopolnitev z ekološkimi in ekoetičnimi načeli. Prevladujoča vrednota bi morala biti sožitje, ne pa gospodovanje nad naravo. Ekonomija je spregledala dejstvo, da je narava ekonomskih procesov pripeta na fizično okolje, iz katerega jemlje vire in vanj oddaja odpadke. Realna produkcija in potrošnja pa nista krožni, ampak linearni proces s stalnim vnosom in iznosom realnih fizičnih veličin.

Za reciklažo je potrebno zelo malo spremembe v ekonomskem sistemu. Večino teh sprememb doleti navadnega potrošnika, ki mora prečistiti, sortirati in transportirati materiale za reciklažo, da jih lahko korporacije ponovno uporabijo. Poleg tega pridobi korporacija na ugledu, ko je označena (s strani sebe, države ali okoljevarstvenih skupin) kot okolju prijazna. Na dolgi rok pa se bo povečan dobiček namenil za širjenje proizvodnje. Kar se na prvi pogled zdi kot delna rešitev za okoljevarstvene probleme, je enostavno samo še en način, da se ohrani obstoječ družbenoekonomski in tehnološki red, ki vzpodbuja in pospešuje rast do ekoloških meja (Schnaiberg 1989, 207).

Človekov interes za preživetje in blaginjo je najboljši temelj za vspostavitvev in ohranitev ekološkega ravnotežja, ki je dobro tako za ljudi kot za celotno biološko skupnost. Jasno je, da bo prišlo do ekološke katastrofe planeta, če bodo nerazvite države uveljavljale klasičen industrijski razvoj za doseganje blaginje razvitih. V interesu razvitih je, da pomagajo uveljaviti pravico do razvoja nerazvitih na drug način, kot je potekala industrializacija na Zahodu. Ideja trajnosti ni nikdar in v nobeni družbi v zgodovini prevladovala znotraj ekonomije. Do pred kratkim za to niti ni bilo potrebe, a zdaj že rahlo zamujamo. Kateri del naravnega sistema moramo ohraniti in kdo od nas mora ukrepati? Kdo bo nosil okoljske in socialne »stroške« globalizacije?

Ustaljena oz. trajnostna družba je prihodnost, kot jo vidi Kim. Mogoče neuresničljivi utopični ideal, a vsekakor vredna poizkusa, vsaj v ključnih delih (gospodarski in socialni razvoj ter varstvo okolja), kajti brez jasne dolgoročne vizije zna biti prihodnost sila neprijetna.

Torej, ustaljena (trajnostna) družba ni tehnološko primitivna in je kompatibilna z različnimi političnoekonomskimi sistemi. Samo sebe lahko ohranja in vzdržuje »neomejen« čas z namenom, da se bodočim generacijam ne bi bilo treba odpovedati neki dostojni ravni bivanja. Ustaljenost ne pomeni nespremenjivosti in jo lahko primerjamo s pretokom reke, ki je ustaljen, a hkrati s stalnim dotokom sveže vode. Konec (zastoj) fizične rasti ne pomeni konca sprememb in razvoja, ampak je šele spodbuda in prisila za pravi kakovosten razvoj, ker mora potekati znotraj strožjih kvalitativnih in količinskih zahtev. Pomeni dolgoročno vzdrževanje in obnavljanje zalog bioloških virov, torej vzdržuje kakovost in raznovrstnost ekosistemov z visoko stopnjo lokalne avtonomije. Takšna družba je možna le v planetarnem obsegu in predvideva življenjski standard, ki je trajno dosegljiv za vse ljudi, ne pa samo za elito. Trajnostna družba je lahko le solidarna, miroljubna, socialno enakopravna (ne izenačevalska), ki je minimalno socialno konfliktna (Kim 2004, 108-113). Nič novega, bi porekli nekateri. Tu gre za preseganje prastare logike gospodar – hlapec, ki predvideva razumevanje in ljubezen do Drugega, le - ta se mora nujno razširiti na naravo.

3 OKOLJSKI ODNOSI Z JAVNOSTMI

3.1 ODNOSI Z JAVNOSTMI

3.1.1 RETORIKA

Izraz institucionalni diskurz Škerlep opredeli kot tisto komuniciranje neke organizacije, skozi katerega spregovori celotna organizacija kot formalno organiziran kolektivni akter (Škerlep 2001, 543). Institucionalni diskurz sicer sam na sebi ni končni cilj prakse odnosov z javnostmi, temveč služi vzpostavljanju in ohranjanju vzajemno

koristnih odnosov med organizacijo in njenimi javnostmi (Cutlip in drugi v Škerlep 2001, 544). »Strokovnjaki za odnose z javnostmi so poklicni sporočevalci, ki so dnevno vključeni v izražanje različnih pozicij organizacije v artikuliranem institucionalnem diskurzu« (Škerlep 2001, 544). Retorika kot tehnična veščina učinkovitega komuniciranja je povezana z odnosi z javnostmi kot veščino proizvodnje učinkovitega institucionalnega diskurza.

Aristotel opredeli retoriko kot »sposobnost, da v vsakem primeru uvidimo vsa dostopna sredstva prepričevanja (Aristotel v Škerlep 2001, 548), pri čemer opredeli prepričevanje predvsem kot argumentacijo.

Aristotel opredeli tri temeljne načine prepričevanja: prvič, ethos, govornikovo sposobnost, da v govoru zgradi pozitivno podobo o svoji osebnosti, drugič, pathos, govornikovo sposobnost, da vpliva na čustva občinstva; in tretjič, logos, govornikovo sposobnost racionalne argumentacije, s katero pokaže, da je stališče, ki ga zastopa, edino racionalno glede na obravnavani problem. Za Aristotela, ki je odkril temeljne zakonitosti klasične logike, je racionalna argumentacija bistvena razsežnost prepričevalnega diskurza. Vendar pa je kljub poudarku na racionalni argumentaciji uvidel, da predstava o značaju govornika in čustvena naravnost občinstva pomembno prispevata k učinkovitosti govornikove argumentacije (Škerlep 2001, 548).

Zakaj ni dovolj samo logos? Ker je človek tudi čustveno bitje in zna razbrati iz obličja ali iz giba telesa, kaj je drugi zares mislil in predvsem, kake vrste človek je. Te »priponke« dajo besedam težo in pravi pomen. Človek ne more pokazati iskrenosti, spoštovanja, odprtosti s hladnim, logičnim navajanjem dejstev.

» (...) Grunig definira bistvo prakse odnosov z javnostmi s situacijami, v katerih je organizacija soočena s pozorno in dejavno javnostjo, ki je v konfliktu z organizacijo glede enega ali več spornih vprašanj« (Škerlep 2001, 550). Ta pozorna in dejavna javnost se oblikuje okrog spornega vprašanja. S tem, da ni več absolutno gotovega vedenja, da je več resnic se pojavi priložnost retorični argumentaciji, da malce utrdi majav svet in povrne del izgubljenega zaupanja v sebe. Retorika in prepričevanje sta pogosto deležna slabšalnega predznaka, a kot pri mnogo stvareh ni krivo orodje/orožje

ampak tisti, ki ga uporablja. Ne obstaja etična ali neetična retorična argumentacija, ni več vrst retorike. So samo različni načini njene uporabe.

»V situaciji javne polemike o nekem spornem vprašanju lahko govorec zgolj ponudi najboljše argumente o pravilnosti stališča, ki ga zagovarja, pri čemer se sicer lahko sklicuje tudi na znanost, pa vendar njegova javna argumentacija s tem še ne bo postala znanost oz. znanstvena resnica, temveč le kontingentna retorična argumentacija, ki se pač sklicuje na znanost kot avtoriteto« (Škerlep 2001, 552). V retorični situaciji je mogoče »resnico« doseči le prek z argumenti podprtega dialoga, ki razkrije, katera stran ima močnejše, boljše argumente. Torej »resnica« ni že v naprej znana, ampak je rezultat retoričnega boja. Zagotovo je z dovolj dolgim, spoštljivim pogovorom in soočenjem argumentov mogoče poiskati soglasje tudi tedaj, ko se na začetku zdi brezupno.

3.1.2 ODNOSI Z JAVNOSTMI

Harlow definira odnose z javnostmi kot »menedžersko funkcijo, ki vzpostavlja in ohranja medsebojno komunikacijo, razumevanje, sprejemanje in sodelovanje med organizacijo in njeno javnostjo« (Harlow v Theaker 2001, 3). Kljub dejstvu, da se praksa odnosov z javnostmi bolj pogosto osredotoča na širšo javnost je bistvo (ključ) sodobne večšine prav zmožnost komuniciranja z različnimi strateškimi javnostmi organizacije. »Aktivnosti odnosov z javnostmi niso usmerjene na neko splošno javnost, ampak na skrbno izbrane skupine ljudi, ki lahko s svojimi izraženimi mnenji škodijo ali koristijo organizaciji« (Jefkins 1998, 56)

Različni deležniki (javnosti) imajo svoj delež oziroma interes v podjetju. Poleg klasičnih skupin, ki so neposredno povezane s poslovanjem organizacije (zaposleni, lastniki, dobavitelji in kupci) lahko sem prištejemo še množične medije, sindikate, lokalne skupnosti, državne institucije, nevladne organizacije, investitorje, potencialne zaposlene in mnenjske voditelje (Jefkins 1998, 57) Organizacija je vpeta v kompleksne in prepletene odnose s svojimi ključnimi javnostmi. Te skupine imajo različne interese, motive, odnose, pristope, pričakovanja in vire informacij, ter so v medsebojnem odnosu soodvisne. Vsakršna aktivnost službe za odnose z javnostmi lahko potencialno vzpodbudi

kritike od kakršnekoli javnosti (Varey v Kitchen 1997, 91) Različni pogledi ali nestrinjanja še ne pomenijo, da moramo imeti slab odnos. Po Škerlepovem mnenju je razlog za uspeh v upravljanju z deležniki predvsem v ekonomski racionalnosti, ki izhaja iz hladne poslovne kalkulacije: gre za spoznanje, da kvaliteta odnosov s skupinami deležnikov bistveno prispeva k poslovnemu uspehu ali neuspehu organizacije, saj lahko slab odnos z neko skupino deležnikov povzroči, da le-ta začne delovati v nasprotju z interesi organizacije (Škerlep 1998, 742).

Če gledamo na deležnike iz pravne terminologije, bi jih lahko v določenih primerih primerjali s pravnim pojmom stranke v postopku. V pravu ima pravico do soodločanja (vpliva) v neki pravni zadevi samo tisti, ki ima status stranke v postopku. Lahko bi rekli, da so ljudje (lokalna skupnost) preko Aarhuske konvencije in drugih aktov participacije javnosti, dobili trajni mandat stranke v postopku pri okoljskih vprašanjih. Če želi kdorkoli graditi objekt, ki bi potencialno lahko škodil zdravju ljudi, mora v projekt vključiti ljudi.

Grunig poda 4 osnovne modele odnosov z javnostmi. Model propagandnega agenta predstavlja enosmerno (prepričevanje) komunikacijo in gre za zavestno manipuliranje z javnostmi ter uveljavljanje interesov organizacije z vsemi dovoljenimi in nedovoljenimi sredstvi. Norma resničnosti ni spoštovana. Model javnega informatorja je osredotočen na ustvarjanje pozitivne publicitete v medijih. Kljub temu, da nastavljen novinar prikazuje organizacijo preko medijev predvsem v pozitivni luči, spoštuje kriterij resničnosti sporočanja. Tako se kreira pozitivna podoba organizacije v očeh javnosti. Ker ne vključuje zbiranja informacij o javnosti, je ta model enosmeren. Dvosmerni asimetrični model predvideva vpeljavo sistematičnega raziskovanja različnih strateških javnosti z družboslovno metodologijo. Ker organizacija zbira podatke o javnostih, ki jih želi prepričati, je ta model dvosmeren, vendar gre še vedno za enosmerno prepričevanje javnosti. Dvosmerni simetrični model predvideva komunikacijo med partnerji, ki se poskušajo sporazumeti in tako vzpostaviti vzajemno koristne odnose. Odnosi z javnostmi so le v vlogi posrednika, ki lajša dvosmerno simetrično komuniciranje, pri katerem je organizacija pripravljena do neke mere upoštevati interese svojih deležnikov (Dozier in drugi 1995, 41). Model mešanih motivov je kombinacija asimetričnega in simetričnega modela komuniciranja. Odličen način vodenja odnosov z javnostmi je med tema dvema

skrajnostma. Dozier to lepo razloži: »Daj nam umirjeno zbranost za sklepanje kompromisov s tistimi javnostmi, ki jih ne moremo spremeniti, in pogum, da prepričamo tiste javnosti, ki jih lahko spremenimo (kadar je to družbeno odgovorno), ter modrost, da bomo znali razlikovati« (Dozier v Škerlep 1998, 748). Specifičnost situacije narekuje, kateri način komuniciranja bomo izbrali in apriorno izključevanje enosmernih modelov bi bilo nespametno.

Grunig pravi, da je za dvosmerno simetrično komuniciranje ključen kriterij recipročnosti, to je vzajemne ali kooperativne menjave koristi ali uslug. Tu ne gre za idealno racionalno argumentacijo s suspendiranjem lastnih interesov, temveč za pogajanja (kjer prevlada tisti, ki ima boljše argumente), katerih izhodišče so prav sebični interesi nasprotnih strani. Pogajanja so zaznamovana z diskurzom barantanja, po načelu daj-dam. Uspešna pogajanja se ne zaključijo v soglasju, temveč v sklepanju kompromisa. Kompromis izberemo v tistih primerih, s tistimi javnostmi, ki jih ne moremo spremeniti z navadnim prepričevanjem (Škerlep 1998, 746). Prav tako je Grunig mnenja, da uspešnost odnosov z javnostmi ne more izhajati zgolj iz egoističnega uveljavljanja interesov organizacije prek enosmernega prepričevanja javnosti, temveč mora biti organizacija, kadar je v konfliktu z javnostmi, pripravljena tudi spremeniti svoje vedenje in delovanje, torej spremeniti svojo strategijo upravljanja tako, da s pristajanjem na kompromisne rešitve vsaj do neke mere upošteva tudi interese javnosti (Škerlep 1998, 747). Tako kot je za organizme adaptacija (prilagoditev) v spremenjenih okoliščinah bistvena kakovost za preživetje in nadaljnji razvoj, tako je lahko vztrajanje organizacije pri »trdnih«, nespremenjenih stališčih za vsako ceno zanjo lahko pogubno. Tudi kadar so vse glavne karte v rokah organizacije, bi bilo nespametno do konca izkoristiti trenutno premoč. Razmerje moči se lahko hitro spremeni. Bolje, da se pustijo vrata malo priprta.

Odnosi z javnostmi obstajajo samo v praksi, v tem kar počnejo družbeni akterji. Vse prakse znotraj kulture so konstrukcije jezika in simbolov in kot take so reprezentacije moči. Torej, da bi razumeli prakso odnosov z javnostmi, moramo razumeti porazdelitev (razmerja) moči znotraj kulture; kdo jo ima in kdo ne (Mickey 2003, 6).

3.1.3 ODNOSI Z LOKALNIMI SKUPNOSTMI

Vsaka organizacija je del neke širše strukture iz katere neposredno črpa svoje vire. Za učinkovito in stabilno delovanje je potrebno dobro poznavanje okolja, še posebej najbližjega, kar za organizacijo nedvomno predstavlja lokalna skupnost. Za uspešno delovanje in sobivanje vseh je kvaliteta odnosov zelo pomembna. Enosmerna dejanja so lahko neprimerna, neučinkovita in razdiralna za vse vpletene. Lokalna skupnost preko občine soodloča ali bo organizacija smela postaviti nove objekte, prav tako lokalna skupnost pridobiva (je pridobila) na moči pri soodločanju pri dovoljenjih za razvoj novih projektov. In kadar s svojo dejavnostjo podjetje vpliva ali namerava vplivati na kakovost bivanja, so dobri odnosi z lokalno skupnostjo še kako pomembni. Za izvajanje odnosov z lokalno skupnostjo je pomembno poznavanje formalne in neformalne strukture moči v skupnosti. Medtem ko je formalna struktura moči dokaj jasna, to za neformalno strukturo ne moremo več trditi.

Pri preučevanju neformalne strukture moči v skupnosti so še posebej pomembni mnenjski voditelji. Mnenjski voditelji so tiste skupine ljudi, ki lahko s svojimi mnenji škodijo ali koristijo organizaciji. So zelo spreminjajoča se kategorija ljudi, ki jih ne moremo opredeliti statično. Najdemo jih lahko povsod; od staršev do politikov, od duhovnikov do protestnikov (Jefkins 1998, 59) Za različna vprašanja in probleme se pojavijo različni mnenjski voditelji. Okoli istega vprašanja se jih lahko pojavi več, na različnih straneh. Pomembna je torej identifikacija vplivnih oseb v lokalni skupnosti, prav tako analiza njihovih preteklih in trenutnih stališč do različnih tem, saj tako lažje napovemo njihova prihodnja dejanja.

Naloga odnosov z javnostmi je sprotno spremljanje in analiziranje sprememb znotraj nenehno spreminjajoče se lokalne skupnosti, saj lahko le ta organizaciji koristi ali škodi.

Nič več namreč ne zadošča načrtovanje in izvajanje odnosov organizacije z (zgolj eno) lokalno skupnostjo, v kateri ima organizacija sedež oziroma svojo enoto ali obrat, ampak je nujno potrebno upoštevanje mnoštva vsebinsko in geografsko razpršenih lokalnih skupnosti, ki tudi zaradi vse lažje dostopnosti informacij hitro

pridejo do zanje pomembnih podatkov o organizacijah in njihovem vplivu na družbeno in naravno okolje (Pek Drapal in drugi 2004, 32).

Dobri odnosi z lokalno skupnostjo morajo biti več kot le transakcije, torej izmenjave med podjetjem in skupnostjo: gre za vzpostavljanje zavezništov in izgrajevanje omrežij. »Le s takim, partnerskim pristopom k odnosom z lokalnimi skupnostmi lahko organizacije v današnjem času pričakujejo, da bo rezultat njihovega dobrega korporativnega državljanstva dolgoročno izboljšanje njihovega položaja v konkurenčnem zunanem okolju« (Pek Drapal in drugi 2004, 35).

Koristno je vzpostavljanje (vzpodbujanje) javno-zasebnih partnerstev, prek katerih lahko organizacije vplivajo na skupnosti (in obratno). Tako se izboljša reševanje skupnih težav. In problem lahko hitro nastane, če želi podjetje uvesti novo dejavnost, ki v očeh javnosti predstavlja grožnjo za njihovo varnost ali zdravje. Produkt samoorganizacije skupine zavednih občanov je vzpostavitev civilne iniciative. Ponavadi zaživi in tudi od mre okoli specifičnega problema. Takšne ad hoc skupine se ponavadi formirajo ob vsiljenih enosmernih rešitvah večjih organizacij ali države.

Aktivna javnost se oblikuje, ko so ljudje soočeni s podobnim problemom (skupni interes), ga prepoznajo kot realnega in se odločijo, da nekaj storijo glede tega. Iščejo informacije, da bi lahko bolje oblikovali svoja stališča, preko katerih potem izvajajo pritisk na organizacije. Ko javnosti prehajajo od latentne k aktivni, organizaciji ne preostane nič drugega, kot da z njimi komunicira. Reakcije aktivne javnosti (kot odgovor na sporna dejanja organizacije) so raznovrstne, od bojkota izdelkov do pritiska na zakonske omejitve. Aktivni javnosti je lažje posredovati informacije, ker jih aktivno iščejo, a jih zbirajo pri različnih virih, zato jih je težje prepričevati kot npr. pasivne javnosti (Varey v Kitchen 1997, 94).

Če ima Prevent namen graditi sežigalnico, mora novico o tem posredovati javnosti sam in ob primernem času ter mora biti dobro pripravljen na to potezo. Novica ne sme izbruhniti po nekih drugih, nejasnih kanalih. Ne sme se začeti s tem, da se začne nekaj "šušljati" med krajanima na temo sežigalnica. Tako se izgubi priložnost, da bi prvi definirali polje komuniciranja. Ravno tako se ustvari občutek o nekem skrivnostnem, celo zahrbtnem načinu delovanja. Odločevalski procesi v sodobni družbi morajo temeljiti na

pravočasnem sodelovanju prizadete javnosti in jih je treba v te procese vključevati z dvosmerno komunikacijo.

Temeljni predpogoj začetka dvosmernih komunikacijskih oblik je, da se prek moderiranih delavnic s krajan, kamor se seveda vabi vse zainteresirane, izoblikuje širši odbor prebivalcev, ki bodo partner v procesu komunikacije. Izvedba moderiranih delavnic s krajan je nujna predvsem zaradi tega, da prek njih pridemo do nabora vsebinskih področij, ki so pri posegih v prostor zanje problematična in na katere bi želeli vplivati in jih sooblikovati (Pek Drapal in drugi 2004, 87).

Dobro izpeljana raziskovanja in načrtovanja imajo smisel le, če začnemo tudi delovati v skladu z zastavljenim načrtom. Svoje odgovornosti do lokalnega okolja ne smemo dokazovati samo z besedami. Potrebna so dejanja in to takšna, ki zmanjšujejo tveganja ter povečujejo zaupanje in kredibilnost.

V okviru odnosov z lokalnimi skupnostmi organizacije uresničujejo svojo odgovornost na različne načine: podpirajo lokalne športne ekipe, sponzorirajo kulturne prireditve, organizirajo dneve odprtih vrat, dajejo sredstva za gasilsko društvo, pomagajo pri obnovi vrtcev in šol, štipendirajo dijake in študente,...itd. Po Shirley Harrison lahko program odnosov s skupnostjo vključuje tudi:

1. podeljevanje dotacij in darovanje opreme
2. posoja svojih zaposlenih
3. izobraževanje članov lokalne skupnosti
4. možnost uporabe prostorov, ki so v lasti podjetja
5. organizacija dnevov odprtih vrat (Harrison 2000, 146-149).

V ospredju ni zgolj želja po utrjevanju in graditvi ugleda (donatorstva, sponzorstva) ampak se tudi skuša izboljšati stanje v lokalni skupnosti, da bo organizacija v njej lažje delovala (razvoj infrastrukture, štipendiranje bodočih kadrov). Prepletenost podjetij in skupnosti, ki jih obdaja, ni nova stvar v našem okolju. V Mariboru je lep primer industrijalec Hutter, ki je svojim delavcem dal zgraditi bivalne bloke in hiše, ki so jih kasneje lahko odkupili. Za Koroško je znano, da je železarna na Ravnah zgradila bazen, knjižnico, smučišče ter mnogo drugih javnih objektov. Ne glede na vrsto

političnega ali gospodarskega sistema, so se našli posamezniki ali skupine, ki jim ni bilo vseeno, kakšna je bila kakovost bivanja v okolju, kjer so delovale njihove družbe.

Zdi se pravično in koristno, da se v načrtovanje razvoja okolja (lociranje novih objektov) vključi njegove uporabnike. Tak odnos nas popelje na novo raven sodelovanja, načrtovanja, sobivanja. Čeprav sodelovanje lokalnih skupnosti zahteva več časa in denarja kot običajni postopek, so lahko stroški, dolgoročno gledano zaradi kasnejših popravkov, nižji.

3.1.4 ODNOSI Z OKOLJSKIMI JAVNOSTMI (okoljsko komuniciranje)

Okolje je kategorija, ki jo sestavljajo družbeni, kulturni, politični in ekonomski dejavniki. V kontekstu okoljevarstvenega ali okoljskega komuniciranja pa okolje definiramo kot naravno okolje, v katerega je vpeta organizacija (Pek Drapal in drugi 2004, 59). Kot posebnost okoljskih odnosov z javnostmi opredeljujemo razumevanje in spremljanje procesov v naravnem okolju ter razumevanje vplivov družbenega okolja na naravo in obratno. Pri tem je poudarek na percepciji procesov v naravnem okolju in na percepciji vplivov delovanja organizacije na naravno okolje; obe sta močno družbeno in kulturno pogojeni (Drevenšek 2002, 827-828).

Razumevanje naših posegov v naravno okolje, posledic delovanja na ekološko ravnovesje, izvajanje procesov in postopkov za ohranjanje čistega in varnega okolja, pripravljenost, da investiramo v višjo okoljevarstveno zavest zaposlenih in organizacijskih deležnikov, osmišljamo skozi kompleksno področje okoljevarstvenega ali okoljskega komuniciranja. Področje okoljskega ali okoljevarstvenega komuniciranja podpira dolgoročneje poslovne strategije, procese in posamezne aktivnosti, ki jih organizacija izvaja z namenom zaščite naravnega okolja oziroma zmanjševanja vplivov, ki jih ima na okolje, na najmanjšo možno mero (Pek Drapal in drugi 2004, 60).

Ta napredna misel zahteva obrat v gledanju na vse faze proizvodnje, predvsem v drugačnem delovanju z »ostanki«. Tak holistični pristop zavrača gledanje na funkcijo »razkroja« v gospodarstvu, kot na nujno zlo, nezaželen stranski učinek ali kolateralno

škodo. Postati mora torej enakovreden z ostalimi fazami gospodarstva. Okoljsko komuniciranje, kot ga vidi Pek Drapalova, je torej dosti več kot le komunikacija, je neka celostna drža, drugačen odnos, ki naj zajame vse delujoče znotraj organizacije in za kar je potreben nov pristop, drugačna filozofija poslovanja. Škoda bi bilo vsega tega truda samo za pridobitev zelenih nalepk, certifikatov. Kot zgolj še eden od marketinških prijemov.

S tem, ko okolje pridobiva na vedno večji pozornosti, obstaja večja potreba po okoljski komunikaciji. Medtem, ko se odpirajo nove službe v neprofitnem sektorju, narašča potreba organizacij po izoblikovanju svojih okoljskih pozicij znotraj odnosov z javnostmi. Največji izziv teh praktikov predstavlja soočenje z eksplozijo informacij, ki so na voljo preko interneta. Potrebno je ažurno spremljanje in osveževanje svoje pozicije preko interneta, kajti v nasprotnem primeru si lahko naše javnosti izoblikujejo mnenje, še preden jih mi naslovimo. Okoljevarstveni problemi vzbujajo veliko čustev, zato je potrebno znotraj odnosov z javnostmi obdržati uravnoteženo mnenje (Sweeney 2005, 14).

Hitro širjenje informacij o okolju zmanjša časovno konstanto našega odziva na škodljive spremembe. Industrija se veliko bolj zaveda svojega vpliva na okolje, povrh pa se krepi javna zavest o njegovem stanju. Razširjanje informacij o naših problemih vodi k razvoju novih postopkov za njihovo nadziranje, če že ne za reševanje (Lovelock 1994, 127).

Pri učinkovitosti teh informacij je zelo pomembna dramatizacija problema s pomočjo simbolov in drugih vizualnih orodij, kar smo lahko lepo videli pri satelitskih posnetkih (prej-potem) ozonske luknje, taljenje ledu, posledic cunamija. Na povprečnega človeka ima konkreten dogodek, (naravne katastrofe, kot so potresi, orkani, cunamiji, mile zime,...) posredovan preko medijev, dosti večji vpliv kot tisoč akcij Green peaca ali znanstveno nizanje argumentov, zakaj ni pametno uničiti ozona. A včasih prevelika in nekritična dramatizacija nima vselej pozitivnih učinkov. Ko Al Gore straši s taljenjem ledenikov, vzbuja s tem prevelik občutek krivde. Kot da smo mi za vse krivi, a obstaja velika verjetnost, da je to čisto naraven pojav.

Ene ključnih javnosti (deležnikov) v programih okoljskega komuniciranja so nedvomno lokalne skupnosti. Pomembni so lokalni mediji, lokalne interesne skupine, društva, lokalni politiki. Primarna skrb vsake organizacije glede varovanja okolja mora ostati njeno lokalno okolje. Odločitev podjetja za okoljsko komuniciranje lahko pade v

trenutku, a to je dolgotrajen proces, kjer se mora celovit pristop in odnos do okolja primerno zgraditi in predvsem obdržati na dovolj visoki ravni dlje časa. Postati mora del običajnega, rutinskega delovanja organizacije. Takšne rešitve še dodatno pospešijo zavzemanje podjetja za pridobitev certifikata za sistem upravljanja z okoljem po standardu ISO 14001.

Predpogoj za uveljavljanje upravljanja z okoljem je, da organizacije začnejo svoje delovanje in vplive na okolje obravnavati celovito. Organizacija mora tako poleg proizvodnje ali izvajanja storitev upoštevati tudi: -vse stranske produkte, ki se sproščajo v okolje; -vse naravne vire, ki se uporabljajo; -spremembo kakovosti okolja, do katere prihaja ob izvajanju osnovnih dejavnosti in/ali storitev; -vplive na okolje, ki se pokažejo, ko izdelek zapusti podjetje. Sistem upravljanja z okoljem oziroma področje okolja mora torej postati enakopraven sestavni del vodenja organizacije. Upravljanje z okoljem prinese v organizacijo ne samo izboljšanje ravnanja z okoljem, temveč posledično tudi izboljšanje okoljskih lastnosti izdelka ali storitev, zmanjšuje tveganje za okolje in zaposlene ter navsezadnje izrazito pripomore k motivaciji zaposlenih in izboljšanju zaupanja deležnikov. Temeljni predpogoj za učinkovito okoljsko komuniciranje organizacije je torej vzpostavitev funkcije in procesa upravljanja z okoljem z vso potrebno komunikacijsko infrastrukturo in podporo (Pek Drapal in drugi 2004, 64-65).

»Služba za odnose z javnostmi je torej nekakšen most/mediator med zunanjim okoljem in organizacijo. Njena naloga je, da poslovne načrte, ki se nanašajo na upravljanje z okoljem, prevede v jezik, ki je razumljiv lokalnemu prebivalstvu, ter predlaga komunikacijska orodja, ki bodo lokalni skupnosti omogočala poznati in razumeti aktivnosti organizacije za ohranjanje okolja« (Pek Drapal in drugi 2004, 69).

3.2 SODELOVANJE JAVNOSTI PRI OKOLJSKIH ODLOČITVAH

3.2.1 SODELOVANJE JAVNOSTI V PROCESU ODLOČANJA

Zaznati je splošen mednarodni trend v prid drugačne demokracije, ki zahteva večjo, aktivno vlogo ljudi. Prehajamo iz stanja, kjer je moč ljudi skoraj izključno omejena

na volitve, stavke in javno mnenje v stanje participatorne demokracije. Razvoj rizičnih tehnologij je najbolj neposredno prizadel svet življenja, ki je našel svoje advokate v neposredno prizadetih posameznikih, organiziranih v protestne skupine. Državljske skupine so po logiki stvari nato zahtevale soudeležbo v procesih odločanja, ko je govor o vprašanjih, ki so jih prizadevala (Lukšič 1999, 82). A za sodelovanje javnosti pri sprejemanju okoljskih odločitev ni zadosti le zakonodaja, ki to omogoča in ureja, ampak je potrebna predvsem aktivna javnost, ki si drzne nastopati in sooblikovati prihodnost. Ozaveščenost o lastni udeležbi pri nastajanju okoljskih posledic je elementaren pogoj, da človek spremeni vzorec svojega ravnanja. Če takšne ozaveščenosti ni, tudi ni pripravljenosti za drugačno delovanje (Kirn 2004, 261). Aarhuška konvencija je eden ključnih mednarodnih dokumentov na področju varovanja okolja, ki dajejo ljudem moč pri participaciji. Izpostavil bi njene 3 stebre: 1. Prost dostop do informacij o okolju, kjer imajo dostop do teh informacij vsi in kjer zahteve po podatkih ni treba utemeljevati; 2. Udeležba pri odločanju o okoljskih zadevah, kjer se predvideva sodelovanje javnosti pri sprejemanju načrtov in odločitev o konkretnih posegih v prostor; 3. Dostop javnosti do pravnega varstva, kjer se pravno zaščitijo pravice tistih, ki si prizadevajo za varovanje okolja.

Participacijo se lahko regulira prek predpisov, ki določajo, katere skupine in organizacije lahko sodelujejo v procesu ali pa s kriteriji, ki identificirajo ljudi, za katere se meni, da bo imel projekt nanje neposreden vpliv. V načrtovanju shem udeležbe javnosti, naj bi se vedno poskušalo opredeliti javnost, ki jo projekt zadeva in narediti vse za njeno čimvečjo vpletenost (Glasson v Krivec 2002, 11).

Cilj javne razprave je omogočiti sporazumevanje s prizadeto javnostjo. Namen investitorja bi moral biti vključitev čim večjega kroga javnosti. Z upoštevanjem informacij, ki jih je posredovala javnost, bi projekt, poleg legalnosti, v tem primeru dobil veliko bolj potrebno legitimnost. Da pa se pritegne čim širši krog javnosti, je potrebno zagotoviti širok spekter komunikacijskih prijemov: od klasičnih vabil v osrednjih (lokalnih) medijih, do javnih tribun, posebnih publikacij, plakatov, razstav,... To je v večini primerov enosmerno oglaševanje določenega projekta, za katerega si investitor želi, da bi dobil čim širšo javno podporo. Glavni namen teh enosmernih prijemov naj bi bila kasnejša neposredna izmenjava mnenj na javnih tribunah, kjer se za isto mizo

usedejo vse vpletene strani. Obstaja potreba po tem, da ugotovimo, kako mislijo in se pogovarjajo člani določene skupnosti (skupina deležnikov). Dvosmerno pristno komunikacijo dosežemo šele, ko predvsem aktivno poslušamo in omogočimo sodelovanje.

Obstaja več razlogov za ali proti participaciji javnosti v odločevalskem procesu o okoljskih zadevah. Nekateri so mnenja, da so okoljski problemi preveč kompleksni in pomembni, da bi jih prepustili slabo informirani, iracionalni in sebični javnosti, ki bi dala prednost kratkoročnim interesom pred dolgoročnim javnim dobrom (Ophuls v Gould 2002, 132). Drugi, ravno nasprotno, verjamejo, da lahko le neposredni demokratični nadzor nad okoljsko politiko prepreči močan privatni ekonomski interes, da bi izpodkopaval okoljevarstvena prizadevanja in da lahko samo tistim, ki tam živijo (okoljsko ogroženih območjih) zaupamo vzdrževanje ekološke integritete (Korten v Gould 2002, 132)

Okoljski problemi so spodbudili neposredno udeležbo javnosti v procesih odločanja. Kirn ugotavlja, da so ideje o neposrednem vplivu javnosti v zahodnih demokracijah postale družbeno učinkovite šele z okoljskimi gibanji v 70. letih. Pri okoljskih problemih se je jasno pokazala nezadostnost tradicionalne parlamentarne demokracije. Večal se je pritisk na pravno legalizacijo (uveljavitev) določenih oblik participacije javnosti. Vlade so začele gledati na udeležbo javnosti kot bistveno komponento za dobro vladanje. Spreminjati se je začela praksa ustvarjanja politike za zaprtimi vrati (Kirn 1999, 950).

Nekega splošnega načela, kako naj se javnost vključi v proces prostorskega planiranja ni. Oblike sodelovanja so odvisne od specifičnosti primera. Nekatere oblike so zakonsko opredeljene in obvezujoče, a to ni vedno zagotovljena garancija za uspeh. Glede na konkretni primer se torej splača razmisliti o dodatnih prijemih (nadgradnja) pri komuniciranju in sodelovanju z lokalnimi javnostmi. »Ključno za dobro prakso pa je, da brez volje investitorja in odločevalcev ni možnosti za neformalne tehnike sodelovanja. Ker je formalno sodelovanje nekakšen predpisan minimalni standard, je dobro vedeti, da bolj ko se načrtovani poseg odmika od običajnih in drugih posegov v določenem prostoru, bolj priporočljiv je izbor neformalnega sodelovanja« (Pek Drapal in drugi 2004, 119).

»Od sposobnosti dokazovanja, da res dosegajo najvišje možne standarde, je odvisna kredibilnost in uspešnost nastopajočih v komunikacijskih procesih. Vsi udeleženci komunikacijskega procesa naj bi bili torej sposobni dokazovati, da projekt poteka v skladu s pravno veljavnimi normami, da upošteva vso dostopno znanje in da je torej projekt ne samo legalen, temveč za (čim več) ljudi tudi legitimen« (Kos v Drevenšek 2002, 45).

3.2.2 OKOLJSKI REAKTIVIZEM (NIMBY- SINDROM)

Za Slovenijo je značilno, da lokalno prebivalstvo rado nasprotuje izgradnji objektov, ki naj bi varovali okolje. Želimo si čistega okolja, a nekateri nasprotujejo izgradnji naprav in objektov, ki bi to omogočili. Ti nasprotniki dojemajo nove investicije kot potrebne, a ne na mojem dvorišču (not-in-my-backyard – NIMBY). Potrebno se je osredotočiti na posameznikove motive (družbeni vzroki) za nasprotovanje predlaganemu razvoju. Ravno tako je treba upoštevati raznolikost ter kompleksnost interesov in skrbi lokalnega prebivalstva. Očitno je prisotna visoka stopnja nezaupanja tako v nosilce projekta kot v tehnologijo, ki jo ti ponujajo. Ljudje najmanj zaupajo informacijam, katerih nosilci so povezani s pridobitniško in politično sfero. Politična moč in denar imata največ interesov za prikrojevanje informacij. Če tehnologija prepričljivo ne ponuja zares dolgoročne, trajnostne rešitve, potem je bolje, da se jo zavrne. V nasprotnem primeru bi se zavračanje in nestrinjanje lahko sprevrglo v nerazumno, dolgotrajno in vsem škodljivo zavlačevanje.

Freudenberg je nakazal več pogledov/perspektiv na NIMBY sindrom.

1. Iracionalna perspektiva gleda na sindrom kot ignorantski ali iracionalni odziv lokalnega prebivalstva. V tej perspektivi je javnost v zmoti in pravilen odziv načrtovalcev bi bil, da se jih pouči (informira) ali enostavneje, nadvlada (preglasuje). Načrtovalci poudarjajo "iracionalne strahove javnosti", ki so neutemeljeni in ne ustrezajo dejanskim rizikom. Javnost je problematizirana, češ da ima premajhno ali napačno znanje.

2. Sebična perspektiva gleda na sindrom kot odziv sebičnosti posameznikov. Nekateri, ki NIMBY povezujejo s sebičnostjo, predvidevajo, da so takšni protesti manj pomembni od tistih, ki temeljijo na širših družbenih in okoljskih skrbeh. Spet drugi poudarjajo, da so dejanja v imenu posameznikovega lastnega interesa združljiva s sistemom (ideologijo) svobodnega trga in kot taka jih torej ne moremo obsojati. Na primer protesti, ki temeljijo na strahu pred izgubo vrednosti lastnega premoženja. Nasprotniki niso osamljeni v načinu obrambe, ki temelji na sebičnem interesu, podobno počnejo tudi investitorji (Prevent verjetno ne postavlja sežigalnice v imenu družbenega dobrega (čisto okolje), ampak v imenu svoje lasne koristi). Primerna rešitev v tej perspektivi bi bila finančna kompenzacija za prizadete.
3. Preudarna perspektiva vidi skrbi lokalne opozicije glede razvoja kot dobro upravičene in da temeljijo na dobrih temeljih. Javnost se pogosto vede razumno, ko ne zaupa znanstvenikom. Ima dobre argumente za skrb in je sposobna videti problem v širšem okvirju kot eksperti, ki so vse to načrtovali. Tu je javnost videna kot aktivna, ki smiselno povezuje relevantne informacije in dejstva, ki so pogosto v nasprotju z informacijami, ki jih imajo eksperti (Freudenberg v Burningham 2000, 56-57).

Etični vidiki porazdelitve tveganj se kažejo izrazito v dveh situacijah: a) ko so koristi večje le za posamične skupine, lokalno skupnost, podjetje, toda v škodo širše skupnosti; b) ko ima korist širša skupnost, izredno breme pa nosi lokalna skupnost, na primer ljudje v bližini termoelektrarne, jedrske elektrarne, velikih letališč, odlagališč idr. V teh primerih ljudje nočejo žrtvovati svoje kakovosti življenja v imenu splošne družbene koristi (Kirn 2004, 121). Pri reševanju okoljskih problemov je dolgo časa prevladoval tehnični pristop, ki je zanemaril družbene zaznave tveganj. Finančna nadomestila niso vselej uspešna, še posebej ne takrat, ko so ljudje prepričani, da bo ogroženo njihovo zdravje. Zdravja se ne da kupiti. Očitno ne moremo vseh tveganj izraziti v denarju, kar je občutno v neskladju s paradigmo kapitalizma. Včasih niso nič vprašali, enostavno so zgradili in navadni ljudje ponavadi niso imeli nobene moči. Danes se pa zdi, da jo imajo v nekaterih primerih preveč. Nihče noče smetišča pri svoji hiši. Kje pa bo? Kam bomo

vse to odlagali? Nihče noče plinskih terminalov in tankerjev. S čim se bomo vozili? Kje bomo dobili elektriko? To so problemi nas vseh, a so se nekateri že preveč krat opekli.

Osnovni etični problem je: kdo ima pravico in moč, da drugim naprti tveganje, ki ga niso povzročili sami? Raziskovalci socialnih vidikov degradacije okolja v Sloveniji odkrivajo, da so v najbolj onesnaženem okolju ekonomsko najšibkejše skupine prebivalstva, ki tudi najbolj strpno in pasivno sprejemajo degradirano okolje (Kirn 2004, 121).

Ravno slabe izkušnje iz preteklosti, ko so se številne ekspertize izkazale za netočne in je prišlo do nepričakovanih in neželenih posledic, so po mnenju Mlinarja glavni razlog za odpor ljudi glede tveganja, ki mu bodo potencialno izpostavljeni, na primer s postavitvijo sežigalnice (Mlinar 2001, 774). Poleg dobrega spomina lokalnih prebivalcev ima velik vpliv na uspešnost umeščanja novih objektov tudi način, kako investitor komunicira z javnostjo.

Pojav NIMBY sindroma pri posegih v okolje in prostor je v večini primerov odraz komunikacijske nekompetence investitorjev in nosilcev posegov v lokalno okolje, ki upoštevajo zgolj tehnološke vidike izgradnje objektov, popolnoma pa zanemarijo družboslovne vidike. Sindrom je tesno povezan s percepcijo tveganja, ki jo poseg predstavlja za lokalno prebivalstvo. Tradicionalni pristop k preseganju NIMBY sindroma je, da tehnični strokovnjaki prevzemajo vlogo komunikatorjev. Skozi različna informativna gradiva, novinarske konference in predstavitve objektov prepričujejo lokalno prebivalstvo, da je nov objekt tehnološko najsodobnejši, popolnoma varen in ne povzroča prekomernih vplivov na okolje (Pek Drapal in drugi 1999, 576-579). Racionalna strokovna argumentacija ni dovolj, saj je razumljiva znotraj strokovnih krogov, manj pa širši skupnosti.

Napaka se dela, ker se preveč poudarja tehnološko varnost kot temeljni dejavnik, ki vpliva na percepcijo tveganja v okolju. Torej je nujno, da postane sociološka presoja kriterijev izvedljivosti posega v okolje enakopravna vsem tehničnim kriterijem.

Včasih tudi strokovno korektna sporočila še povečajo nezaupanje, če laiki dobijo vtis, da se jim skuša z strokovnim žargonom nekaj prikriti ali pa če dajo strokovnjaki »domišljavo« vedeti, da je javnost predvsem moteča in ne more biti

enakovreden partner. Aroganca, kot emotivna vrednost sporočila, lahko na primer izniči njeno informativno vrednost (Pek Drapal in drugi 1999, 583).

Člani lokalne javnosti so sposobni razumeti tudi bolj kompleksne znanstvene podatke, če le vidijo praktične koristi za to. Ravno tako se lahko odločijo ignorirati informacije takrat, ko ne zaupajo ljudem, ki so jim jih posredovali ali pa ne vidijo prednosti v tem, da bi jih razumeli (Birmingham 2000, 56). Prevečkrat je komunikacija med organizacijo in lokalnim prebivalstvom enosmerna z namenom informirati, a ljudje so se bolj pripravljene informirati o tistih stvareh, do katerih imajo nek odnos, predvsem pozitiven. Ljudje težje sprejemajo vsebine, ki nasprotujejo njihovim prepričanjem. Za večjo učinkovitost prepričevanja je nujnost vpeljave dvosmernega komuniciranja, kjer morajo biti vsem partnerjem zagotovljeni enakovredni pogoji vstopanja v komunikacijski proces. Kot velja za vsako igro je tudi tu bistveno poznavanje svojih soigralcev in še posebej svojih nasprotnikov, nikakor sovražnikov saj vpeljava čustvene komponente zmanjšuje možnost uspeha.

Pomanjkanje zaupanja v nosilce moči lahko pripelje do tega, da ljudje začnejo zavračati točne in resnične informacije glede tveganj in rizikov v družbi, kar lahko odpre vrata močno pretiranim strahovom. Enkrat, ko se je posameznik odločil, da je določen projekt nevaren, bo ta posameznik izkazal nezaupanje do vsakega tako-imenovanega eksperta, ki bo trdil drugače. V tem mnenjskem spopadu glede lokalnih projektov nobena stran ne zaupa drugi strani, ravno tako nihče ne zaupa nasprotnikovim ekspertom (Smith in drugi 2000, 273-274).

3.2.3 ZNANILCI DRUŽBENIH SPREMEMB (SODOBNI AKTIVIZEM)

Ni mogoče več kompleksnosti problemov, ki jih sprožajo v svetu življenja že uvedene nove tehnologije, reševati tako kot doslej. Ciljnoracionalni pristop preprosto ne zadošča več. Šele sestop iz ciljnoracionalne zastavitve problemov odpre novo obzorje razmišljanja. Ne preišlja se le posledic, ki jih povzroča tehnološki razvoj naravi in človeku, to je vsebinski vidik, pač pa tudi komunikacijske in odločevalne forme, v katerih tečejo komunikativni in odločevalni procesi (Lukšič 2004, 15-16). Vidne spremembe v

teh procesih se sprva zgodijo ravno na lokalni, mikro ravni kjer so posamezniki in lokalne skupnosti soočeni s samovoljo in močjo velikih.

Dosedanja nemoč prizadetih posameznikov in skupnosti, ki niso mogli enakopravno uveljavljati svoje vloge v odnosu do močnih gospodarskih organizacij, zaradi pomanjkanja informacij, znanj in sredstev za enakopraven dialog, se sedaj postopoma spreminja. Individualne pobude in osebne povezave ter iskanje strokovnjakov za neodvisno presojo so se izkazale kot močna protiutež podjetniškim interesom (Mlinar 2001, 774-775). Te posamične (lokalne) proteste ne smemo videti kot izolirane, ampak so lahko del širšega fenomena. Čisto mogoče, da so ti lokalni odpori simptomi širšega družbenega gibanja (odpora). Taka širša gibanja lahko lažje pritiskajo na državne institucije k bolj racionalnemu trošenju, uvajanju boljše zakonodaje in k večjemu sonaravnemu razvoju (Birmingham 2000, 59).

Manjše skupine oporečnikov, ki delajo težave in godrnjajo, so prvi znanilci spreminjajočih se temeljnih vrednot v industrijski družbi in jasno napovedujejo nove oblike politične participacije. Družbene protestne skupine ne sestavljajo marginalni neizobraženci, pač pa so aktivisti znanstveniki (inženirji, fiziki, genetiki, kemiki ipd.) ali državljani, pred katerimi ni mogoče prikriti, da so izpostavljeni nevarnosti, rizikom in pristojnostim institucij. Ti ljudje vedo, kako argumentirati, kako se dobro organizirati, kako vzpostaviti komunikacijsko mrežo za pretok informacij in ki so sposobni postreči z ustreznimi dokazi (Lukšič 1999, 83) »Tak aktivizem si pri nas lahko privoščimo le "svobodnjaki" ali pa penzionisti, ostali se bojijo izpostavljanja, ker pritiskajo nanje s črnimi pikami v službah« (Bavdaž v Mlinar 2001, 775). Sodobni aktivizem vsebuje elemente približevanja civilni, globalni informacijski družbi. Pri tem gre za prostovoljno angažiranost posameznikov, ki dajejo pobude in se neformalno povezujejo v različne skupine in v nevladne organizacije, pretežno izven togih institucionalnih okvirov (Mlinar 2001, 775).

Sodobni aktivizem se pri svojem delovanju opira predvsem na globalni komunikacijski sistem, ki ga uporablja predvsem za lokalne akcije. Predvsem s pomočjo interneta se navezujejo novi stiki med aktivisti, iščejo nove povezave in nova znanja o določenem problemu, na podlagi katerih se izoblikujejo boljši argumenti in novi pogledi.

Zaradi ogromne količine informacij in enostavnega dostopa do njih se je spremenil način bojevanja. Postal je bolj izenačen, a pod pogojem, da obstaja svoboda medijev.

3.3 ZNANOST IN STROKOVNJAKI

3.3.1 VLOGA ZNANOSTI (ZNANSTVENIKOV) V OKOLJSKEM KOMUNICIRANJU

Pristop do okoljevarstvenih problemov je v prvi vrsti znanstveni in manj družbeno-ekonomski ali politični. Če okoljske motnje povzročajo današnji tehnološki kompleksi se zdi edino logično, da te motnje preučijo naravoslovni znanstveniki in jih odpravijo inženirji. Takšen vidik zanemarija socialne, ekonomske, politične in kulturne temelje, ki se kažejo v razvoju, širjenju in rabi okolju škodljivih tehnologij.

Najbolj temeljna domneva o znanstvenem raziskovanju je, da je znanost objektivna in politično nevtralna. Znanost je dojeta kot iskanje temeljne resnice in če je delana pravilno, nam ponudi dejstva, ki so onstran mnenja ali ideologije. Posebnost okoljskih tveganj je njihova neotipljivost oziroma nedoločenost. Zaznava večine okoljskih tveganj je namreč za laične posameznike pretežno neizkustvena. Zaznava takih groženj brez znanosti ni možno. Le strokovnjaki imajo možnost in orodja, da tveganja predstavijo kot problematična ali pa tega ne storijo« (Pek Drapal in drugi 2004, 159). Laična javnost okoljska tveganja dojema drugače kot strokovnjaki. Ampak, ko začne narava kazati zobe (vsem očitno vidne hude posledice), ne potrebujemo strokovnjakov, da bi nam razložili, da nekaj ni v redu.

Politični proces uvajanja okoljske zakonodaje vključuje različne skupine pritiska s svojim pogledom na problem. Večje organizacije morajo zaposliti svoje znanstvenike, če želijo pridobiti kredibilnost in uspešno vplivati na odločitve vlade. Organizacija beleži in shranjuje tehnične podatke, ki se nanašajo na tveganje za okolje. Organizacija te podatke lahko ali pa ne posreduje lokalni skupnosti in če jih, si mora prizadevati, da so podatki posredovani tako, da jih lahko razume vsak laik. »Objektivni« znanstveni podatki bi morali biti ovrednoteni s strani analitika in to bi pomenilo zahtevati družbeno in politično

definicijo »dobrega« in »slabega« (Schnaiberg 1989, 227). Nikoli nam ni na voljo popolna dokumentacija o vplivih strupenih odpadkov na okolje in zdravje. Še več, zdi se, da je gospodarstvo sistematično pristransko o tem, kakšni podatki se bodo zbirali. Raziskovalci se izogibajo preučevanja mnogih strupenih stranskih produktov večjih gospodarskih sektorjev, ker so lastniki in vodje teh sektorjev proti takšnim raziskavam (Schnaiberg 1989, 228). Lahko domnevamo, da znanstveniki sami konstruirajo modele o svetu in ga ne enostavno odkrivajo (Mulkay v Schnaiberg 1989, 228). Ravno tako konstruirajo modele, ki bi jim služili le za utrditev njihove lastne avtoritete (Wright v Schnaiberg 1989, 228).

3.3.2 VLOGA STROKOVNJAKOV IN NJIHOVA POPULARIZACIJA

Eden ključnih trendov v sodobni kulturi je specializacija. To, kar že od nekdaj velja za naravo, je pri človeku prisotno relativno malo časa. Do industrializacije je človek-kmet obvladoval vse sfere svojega bivanja. Od poroda doma, do gradnje bivališča in popravil (izdelave) orodja. Danes si že štejemo v čast, če sami zamenjamo žarnico. Današnjega sofisticiranega sveta si brez raznih serviserjev in inženirjev ne znamo predstavljati. »...moderna javnost je obdana z nešteto tehnikov in tehnologov. Njihov vpliv je postal tako vsakdanji, da so dejansko postali nevidni« (Lukšič 2004, 13). Teh specialistov ne poznamo, se jih niti ne zavedamo, če le ne gre kaj narobe. Odvisnost od tehnologij in od ljudi, ki jih obvladajo ne problematiziramo, dokler nismo deležni negativnih izkušenj. Splošno znano je, da za večino napak stoji človek in ne tehnologija, torej je vprašanje zaupanja na pravem mestu.

Strokovna skupnost je začela svoje rezultate in ugotovitve prenašati ne le med svoje kolege, ampak tudi na širšo (nestrokovno) javnost tudi iz komercialnih razlogov. Zaradi omejenih proračunov in različnih finančnih pritiskov svoje ugotovitve popularizirajo, da bi poleg javnega pritegnili še zasebno financiranje (Grundmann 2000, 353). Poleg tega Grundmann opozarja na pomembno vlogo današnjih ekspertov, ki niso več le svetovalci v procesih sprejemanja strokovnih in političnih odločitev, ampak tudi zaradi večje moči množičnih medijev tudi širše vplivajo na javno mnenje. To pa bistveno

spreminja načine komuniciranja med znanstveniki in širšo javnostjo (Grundmann 2000, 381). Eksperti postopoma prehajajo od svetovalcev k odločevalcem. V navezi s profesionalnimi menedžerji oblikujejo tip vodenja, ki je bolj učinkovit, strokoven in racionalen.

»Popularizacija ekspertnega znanja je v najboljšem primeru »ustrezno poenostavljanje«, v najslabšem primeru pa »oskrnitev« v smislu izkrivljanja pravih podatkov s strani 'outsiderjev', kot so na primer predstavniki medijev « (Pek Drapal in drugi 2001, 615). V primeru teh 'outsiderjev' ne govorimo več o ekspertih, ki iščejo različne poti kako povedati svojo resnico na svojevrsten, posrečen način. To so medijski 'modreci', ljudje, ki vedo vse o vsem, ki se čutijo poklicane, da rešujejo vse probleme in ki radi uporabljajo znanstveni jezik.

Sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije omogočajo (potencialno) »dobro obveščeni državljani«, da se s pomočjo virov na internetu brez večjih težav v sorazmerno kratkem času oborožijo s kopico podatkov, na podlagi katerih oblikujejo laični javnosti všečna in razumljiva stališča. V svojem komuniciranju so ti psevdo-strokovnjaki v primerjavi s »pravimi«, uradnimi strokovnjaki večkrat bolje razumljeni in sprejeti. Razlog je predvsem v tem, da govorijo jezik, ki je bliže laičnim množicam, iz katerih seveda tudi sami izhajajo (Drevenšek 2004, 27).

3.3.3 (NE)ZAUPANJE LAIKOV DO STROKOVNJAKOV V OKOLJSKEM KOMUNICIRANJU

V zgodovini so imeli navadni ljudje bolj malo vpliva na spremembe in delovanje družbe. Demokracija je ta položaj malce izboljšala, a pravi premiki so se začeli šele po drugi svetovni vojni. Če vemo, da prej niso soodločali o naravovarstveno spornih investicijah, ki so bistveno vplivale na njihovo kvaliteto življenja, potem lažje razumemo njihovo nezaupljivost in odpor do umeščanja »spornih« objektov v njihovo okolje. Ljudje so v povprečju postali bolj izobraženi, informirani in iz tega izhaja tudi večja občutljivost, kritičnost do odločevalcev (politiki, strokovnjaki). Ljudje so postali bolj

občutljivi na raznorazna tveganja, še posebej okoljska; izkazujejo vse večjo potrebo po participaciji in soodločanju, saj je zaupanje/kredibilnost v odločevalce padlo.

Z naraščanjem nezaupanja se vedno bolj spreminjamo v »družbo tveganj«. Stopnja zaupanja v odločevalce, politično javnost, v strokovno javnost z leti strmo upada. Izrazito nizka stopnja zaupanja je ključni razlog, da stališč lokalne skupnosti ne moremo več spreminjati z orodji prepričevalnega komuniciranja, v katerem je za uspeh ključnega pomena kredibilnost/verodostojnost sporočevalca. NIMBY sindrom je torej tudi posledica naraščajočega nezaupanja v strokovne in politične odločitve, ... (Pek Drapal in drugi 2004, 82).

Zaradi vse večje moči civilne družbe, ki ji je bil podeljen status stranke v postopku (predvsem pri okoljskih posegih), lahko uresničitev določenega projekta visi na nitki ali celo pade v vodo (kot se bo to pokazalo v mojem primeru). Z vidika investitorja je lahko takšno «nepotrebno» vmešavanje laikov (ne-strokovnjakov) v drage in zapletene projekte velik strošek, nekoristno zavlačevanje in napor. Iz profesionalnega vidika je nedopustno, da o tehničnih in strokovnih stvareh odločajo in odločijo nestrokovnjaki. Takšno soodločanje je lahko škodljivo za družbo. »Dokaz o tveganjih naj bi bila stvar objektivnih znanstvenih dejstev, ki so zajeta v standardu kvantitativnih meril tveganja. Na tej ravni je vstop vrednot nedopusten, nepotreben in spoznavno škodljiv« (Kirn 1999, 945).

Zakaj so že redki negativni primeri tako usodni za zaupanje v določene tehnologije in v posameznike podaja Slovic v tako imenovanem načelu asimetrije pri ustvarjanju in izgubi zaupanja: »Dejstvo, da je zaupanje veliko lažje uničiti, kot ga ustvariti, odseva nekatere temeljne človeške psihološke mehanizme, ki jih poimenujemo načelo asimetrije./.../ Negativni dogodki, ki uničujejo zaupanje, so bolj vidni in opazni, kot pozitivni dogodki./.../ Kadar dogodki pritegnejo našo pozornost, imajo tisti, ki so negativni, mnogo večjo težo od pozitivnih« (Drevenšek 2004, 14).

Od teoretikov, ki so se poglobili v konflikt med laiki in strokovnjaki velja omeniti Margolisa in njegovi teoriji o izgubi zaupanja in teoriji konkurenčnih racionalnosti. Pri teoriji izgube zaupanja težava ni v strokovno opredeljenih problemih (nevarnostih, tveganjih) ampak predvsem v izgubi zaupanja predstavnikov javnosti do strokovnjakov oz. institucij, ki jih želijo v odnosu do posameznega tveganja pomiriti in dokazati

obvladljivost problema (Margolis 1996, 22). Kot ugotavlja Margolis, je potrebno v razpravi o pomanjkanju zaupanja upoštevati predvsem posebnosti konkretnih problemov in ne le dejstva, da se kot akterji pojavljajo strokovnjaki iz določenih institucij (Margolis 1996, 29). Teorija konkurenčnih racionalnosti predvideva, da tisto, kar strokovnjaki obravnavajo kot tveganje, sploh ni identično tistemu, kar kot tveganje obravnavajo laiki. Posamezniki različno vrednotimo tveganja in tako prihaja do različnih pogledov in opredelitev. Ne le, da obstajajo različna mnenja med laiki in strokovnjaki, ampak tudi med strokovnjaki samimi (Margolis 1996, 34).

Razlogi za nezaupanje do strokovnjakov ležijo tudi znotraj njih samih, saj se okoli določenega primera le redko poenotijo. Zagotovo bi imeli večji vpliv, če bi navzven nastopali bolj homogeno. Dodaten problem predstavlja "onesnaženost" strokovnjakov, ki zastopajo raznorazne organizacije, ki nimajo visokega ugleda ali pa se zavzemajo za sporne rešitve. Zagotovo je večja verjetnost, da v takem primeru bolj trpi ugled strokovnjaka kot neugled institucije.

Nezaupanje izhaja iz propada tradicionalnih vrednot in propada avtoritete. Da tudi nezaupanje ni nujno slabo, pravi Toš: »Se pa tudi v zvezi z zaupanjem poraja dvom, ali je visoko zaupanje optimalno z vidika delovanja demokratičnega sistema. Nezaupanje namreč sprošča nadzorno funkcijo in je tako lahko motiv za udeležbo« (Toš v Drevenšek 2004, 17). Zaupanje zmanjšuje zahtevo po dokazovanju (in obratno) in ima to osnovno značilnost, da se verjame govornemu in se ne čaka na dejanja. Zaupanje izhaja iz preteklega izkustva in temelji na podobnosti vrednot. Komunikacija je učinkovitejša, če poteka v kontekstu zaupanja. Resni problemi nastanejo, ko izgine zaupanje. Kot pravi Kim je to še huje od ravnodušnosti, ko se še ni izoblikovalo niti zaupanje niti nezaupanje. Ob nezaupanje ne pomaga še tako dobra komunikacijska strategija. Lahko rečemo, da je zaupanje pogoj za rešitev konflikta. Zaupanje se zelo lahko izgubi in težko pridobi (Kim 1999, 945).

Percepcija poštenosti in odprtosti kot predpogojev za institucionalno kredibilnost je tesno povezana s transparentnostjo odločevalskega procesa, zmožnostmi preiskovanja in nadziranja delovanja institucij s strani javnosti ter s stopnjo osebnega zadovoljstva z načeli in postopki odločanja v posamezni instituciji. Presenetljivo pa količina dejanskih priložnosti za vključevanje javnosti in njihovo

participacijo pri odločanju le neznatno korelira z zaznavo odprtostjo institucije (Lipset in drugi v Drevenšek 2004, 20).

Institucije si lahko povečajo kredibilnost z učinkovitostjo svojega delovanja, hitrim odgovarjanjem na vprašanja javnosti, svojo dostopnostjo za komuniciranje s predstavniki javnosti, nedvoumnim in osredotočenim pretokom informacij, fleksibilnostjo reagiranja v kriznih situacijah in v primeru novih zahtev oziroma povpraševanj javnosti ter z omogočanjem javnega nadzora nad svojim delovanjem in porabo denarja (Lipset in drugi v Drevenšek 2004, 21).

Zaupanje si je mogoče pridobiti le na dolgi rok. Organizacija mora izražati zavzetost, spoštovanje, nearogantnost, razumevanje, sposobnost poslušanja, sprotno odzivanje na probleme in aktualna vprašanja. Te nematerialne kvalitete se gradijo/vzpostavljajo od zgoraj navzdol. In če vodstvo ne deluje tako kot govori je težko to pričakovati od vseh ostalih zaposlenih. Vzpostavitev takšne kredibilnosti in kvalitete delovanja nedvomno zahteva veliko napora, organiziranosti in doslednosti.

4 ŠTUDIJA PRIMERA: PREVENTOVA SEŽIGALNICA DA/NE

Pri študiju primera je uporabljen kvalitativni pristop. Uporabljali smo naslednje metode: analiza literature in gradiva na temo sežigalnice, analiza medijskih objav (kliping), obisk podjetja Prevent (pogovor z vodjo projekta termične obdelave ostankov blaga, dostop do internih publikacij, poročil in gradiva v zvezi s sežigalnico), obisk članice civilne iniciative proti sežigalnici.

4.1 STANJE KOROŠKEGA GOSPODARSTVA

Koroško gospodarstvo obvladuje le peščica ljudi. V regiji je sorazmerno malo zelo uspešnih in dobrih podjetij. To so: Prevent, Johnson Controls-NTU, Kograd Igem, Metal,... Torej tekstilna, gradbena in jeklarska industrija – nič kaj privlačno za mlade, šolajoče ljudi. Slabe so tudi plače, regija je po povprečni plači predzadnja v državi – ni

velike možnosti, da bi zaposleni zamenjali službo in torej delajo za denar, ki jim je ponujen ali pa cesta. Kaj bi se zgodilo, če Prevent preseli proizvodnjo v daljne dežele? Prevent je pokupi tudi doberšen del Lesne, ki je bila včasih, poleg železarne Ravne, biser koroškega gospodarstva. Prevent je torej najpomembnejši družbeno-gospodarski faktor v regiji. Pri Preventu in ostalih uspešnih podjetjih po razpadu Jugoslavije na Koroškem, je bila privatizacija ključna – pretvorba iz družbene v zasebno lastnino. In ta proces bi moral potekati hitreje. Veliko teh uspešnih podjetij se je vezalo na takrat rastočo avtomobilsko industrijo (danes, v krizi, to ni ravno dobra novica). Tu je potisnjena v ospredje dogma, da je država slab gospodar, zasebni kapital pa ne.

Po razpadu Jugoslavije se je gospodarska moč iz Mežiške doline (železarna Ravne, rudnik Mežica) preselila v Mislinjsko dolino (Prevent, Johnson). Za Koroško je še značilna visoka zaposlenost v industriji (70%), kar otežkoča fleksibilnost ljudi pri zaposlovanju. Tudi delež upokojencev in starejših je tu visok. Problem pri moči Preventa je ta, da ta sistem, ki obvladuje že toliko podjetij ne razpade, saj bi bila to katastrofa za Koroško. Visok izvoz – da gre pri najhitreje rastočih podjetjih za panogo, v kateri visoke odstotke povečanja izvoza plačujejo prav z nizkimi osebnimi dohodki. Pri povprečni plači je treba vedeti, da sta v njej zajeti gospodarstvo in negospodarstvo in prav slednje povprečno plačo močno tišči navzgor. To je razlog, zakaj je v Ljubljani višja za 30% kot na Koroškem. Tu ima glavnina delavcev poklicno in srednjo šolo in s to izobrazbo visokih plač ni mogoče doseči. Večina velikih podjetij izplačuje plače v skladu s kolektivno pogodbo. Mladi, ki končajo študij odhajajo, saj se nimajo kje zaposliti.

4.2 PREDSTAVITEV PODJETJA PREVENT D.D.

Skupino Prevent sestavlja Prevent, d.d., ki skrbi za strateško usmerjanje razvoja Skupine in podjetja, ki so povezana na osnovi lastništva oz. tesnega medsebojnega sodelovanja. Skupaj je v Skupini Prevent 42 podjetij v devetih državah: Slovenija, Nemčija, Francija, Hrvaška, BiH, Moldavija, Španija, Brazilija, Maroko. Dejavnosti Skupine Prevent so razdeljene na divizije: proizvodnja delov za avtomobilsko industrijo, logistika, zaščitna oblačila in rokavice, lesarstvo, gradbeništvo, kovinarstvo. Prevent je

eno najuspešnejših slovenskih podjetij (3.izvoznik v državi leta 1999) ter zagotovo največje in najuspešnejše podjetje v koroški regiji. V zadnjih 6 letih so povečali število zaposlenih iz 450 na 4000. Po besedah takratnega predsednika uprave g. Jožeta Kozmusa je podjetje preraslo obdobje, ko je pomembno le večanje proizvodnje in ustvarjanje dobička in da se zavedajo, da so pomemben družbeni dejavnik v regiji. In prav zato je eden osnovnih ciljev njihovega poslovanja delovati za dobro regije, kamor spada tudi skrb za okolje. (Prevent 2000, 1)

Eden ključnih trenutkov zgodbe o uspehu je privatizacija družbe. Prevent je privatiziralo 6 menedžerjev (menedžerski 60% odkup): Jože Kozmus, Gorazd Fale, Damir Popovič, Vlado Vesel, Nijaz Hastor in Janko Zakršnik, ki danes veljajo za najbogatejše Korošce (razen Hastorja, ki ni Korošec). Menedžment je z zastavo lastnega premoženja najel visoka posojila in kupoval delnice na internem trgu, tudi od zaposlenih. Institucionalnega lastnika ni. 90% lastništva je v rokah zaposlenih (vodilnih). Plače so izplačane redno, 10% višje kot to zahteva kolektivna pogodba, poleg tega dobijo še regres in božičnico. Danes sta lastnika le dva – Zakršnik in Hastor, ki se borita, kdo bo edini.

4.3 RAVNANJE Z ODPADKI

Najbolj primerna oblika ravnanja z odpadki je sprememba proizvodnih procesov, čim večje zmanjševanje vseh vrst odpadkov in ponovna uporaba. Uveljavljajo se vse bolj varno odlaganje, sežig in kompostiranje. Sežiganje komunalnih odpadkov prinaša tudi vrsto negativnih učinkov (onesnaževanje zraka, izguba koristnih snovi). Tehnološko in finančno je primerno ravnanje z nevarnimi odpadki bistveno zahtevnejše, vendar degradacijski učinki ob neprimernem ravnanju večkrat presegajo stroške preventivnega delovanja. V zadnjem obdobju je naraščala uporaba postopkov za sežiganje posebnih, pa tudi komunalnih odpadkov v posebnih sežigalnih pečeh (incineratorji), kjer poteka sežiganje pri zelo visokih temperaturah.

Po začetnem navdušenju (zmanjševanje količin odpadkov za odlaganje, možnost proizvodnje energije) se vse bolj pojavljajo tudi pomisleki. Tako so preiskovalci

Ameriškega kongresa pri incineraciji kljub uporabi filtrov ugotovili onesnaževanje zraka, ki je navadno vključevalo dioksine, arzen, kadmij, svinec. Po mnenju nekaterih je sežiganje odpadkov pravzaprav pretvarjanje in ne odgovorna in racionalna ekološka možnost, saj odpadki le spremenijo agregatno stanje in kot nevarni plini prehajajo tudi v sosednje regije. Tako tudi sežiganje ne rešuje osnovnega problema – proizvodnje prevelikih, neobvladljivih količin vseh vrst odpadkov (Plut 1995, 54).

Nizozemci so sprejeli naslednjo prednostno lestvico postopkov pri ravnanju z odpadki:

- a) preventiva – izogibanje ustvarjanja odpadkov,
- b) ponovna uporaba – za ponovno izdelavo enakega proizvoda,
- c) primerna uporaba – uporaba materiala za druge proizvode,
- d) incineracija – sežiganje odpadkov (zmanjšanje prostornine in proizvodnja energije),
- e) odlaganje – nadzorovano in varno (Bos v Plut 1995, 54).

Strategija zmanjšanja nevarnih snovi v proizvodnji in gospodinjstvih je bistveno primernejša kot pristop reševanja »na koncu pipe«.

Gledano dolgoročno pa je edina primerna rešitev problematike odpadkov posnemanje kroženja snovi v ekosistemih. V biosferi se minerali najprej vgrajujejo v zelene rastline in nato kot organske snovi prehajajo po prehranjevalni verigi vse do razkrojevalcev. Biogeokemično snovno kroženje torej označuje biološka izmenjava hranljivih snovi z neživim svetom (kjer ni snovnih odpadkov), ob vsaki pretvorbi sončne energije pa nastaja odpadna toplota (Plut 1995, 55).

»V antropogenih proizvodno-porabnih sistemih pa manjka člen razkrojevanja, zato odpadki vseh treh agregatnih stanj vse bolj obremenjujejo ekosisteme. V ekosistemu je predelava »odpadkov« in njihovo razkrojevanje enakovredno proizvodnji, človek pa je pri proizvodnji »pozabil« na razkrojevanje« (Plut 1995, 55). Neprimerno ravnanje z odpadki je poleg uporabe fosilnih goriv glavni krivec za segrevanje ozračja. V zgodovini Zemlje je bilo veliko nihanj temperature ozračja, a tokrat za prekomerno segrevanje niso krivi mega vulkani in udari kometov temveč človek s svojo dejavnostjo.

4.4 PREVENTOVA SEŽIGALNICA

Eden osnovnih ciljev poslovanja Preventa je delovati za dobro regije, kamor spada tudi skrb za okolje. Na podlagi tega so se odločili za pridobitev ekološkega standarda ISO 14000 (in prav sežigalnica bi bila eden izmed argumentov za standard ISO). V Preventu zagotavljajo, da je njihova politika do okolja prijazna, da s svojim načinom dela in tehnologijami ne ogrožajo okolja in da zmeraj iščejo poti za minimaliziranje vpliva tehnologije na okolje. Da bi zmanjšali količino ostankov so, kot prvi v Sloveniji, uvedli računalniško vodeno krojenje prevlek. Ostanke (4-5 tisoč ton/letno) odvažajo na odlagališče odpadkov v Mislinjski Dobravi, kar pa ni optimalna rešitev (danes jih vozijo v bližnjo sežigalnico v Avstriji). Preučili so (s pomočjo domačih in tujih strokovnjakov) številne možnosti: - izdelava gradbenih izolacijskih blazin, ki so se izkazale za preveč gorljive, -izdelava copatov bi porabila le 1% odpadkov, -kot podložni material pri gradnji avtocest, kar bi bilo tudi neprimerno, saj je ostanke blaga neprimerno nalagati v zemljo, ker se sproščajo škodljivi plini. Sedanji način odlaganja (odvoz na deponijo) je sporen zaradi prevoza (izpuh tovornjakov) in ker prihaja do nenadzorovanih kemijskih reakcij, ki povzročajo škodljive izpuste v zrak. Nastajajo metan, dušikovi oksidi in druge organske substance, ki škodujejo okolju. Ravno tako je ogrožena zemlja in podtalnica. Na drugi strani pa ostaja visoka energetska vrednost ostankov blaga (2x višja kot pri premogu) neizkoriščena. Kot najboljša možnost, kot jo vidi Prevent, je termična obdelava ostankov (sežig), ki ostanke reciklira v energijo (Prevent 2000, 2).

4.5 TEHNOLOGIJA SEŽIGALNICE (termične obdelave ostankov blaga)

Tehnologija je zasnovana na osnovi analiz ostankov, testnega sežiga na pilotni napravi in izkušenj obratovanja naprave KIV Vransko, inštalirane v Nemčiji. Postopek: Najprej se ostanke razrežejo na primerno velikost, da je omogočeno nemoteno avtomatizirano doziranje v primarno zgorevalno komoro, kjer poteka zgorevanje pri temperaturi 500 – 800 °C. Trdni ostanke se odvajajo v kontejner za pepel. Sledi

zgorevanje nastalega plina v sekundarni zgorevalni komori pri temperaturi 850 – 1200 °C. Dimni plini se pred postopkom čiščenja ohladijo in odvedena toplotna energija se preko pare spremeni v električno energijo. Toplota se tudi porabi za ogrevanje/hlajenje prostorov. Za konec ostane še suh (brez odpadnih voda) postopek čiščenja dimnih plinov.

S poskusnim sežigom na pilotni napravi KIV & Jožef Štefan ter meritvami emisijskih vrednosti, katere je opravil Inštitut za varstvo okolja Maribor, je bilo ugotovljeno, da so emisijske vrednosti že brez postopka čiščenja pod zakonsko predpisanimi. Celoten proces vodi in nadzira računalniški krmilni sistem. Delovanje poteka avtomatično, tako da je človeški faktor minimalen. Kakovost termične obdelave nadzirajo naprave za merjenje izpustov v okolje. V primeru prekoračitve se naprava samodejno ustavi. Podatki o vplivu sežigalnice na okolje kažejo, da bi se v 1 letu ob sežigu 5000 ton sprostil 0,0035g dioksinov in 6 ton dušikovih oksidov (to ustreza zahtevam uredbe o sežigalnicah(Ur.l.RS 73/94)) in ostalo bi 70 ton trdnih odpadkov, ki bi bili izvoženi v tujino. Projekt je ocenjen na 700-800 milijonov SIT (3,2 milijona €) (Okolje 1999, 14).

4.6 DRUŽBENO ODGOVORNO RAVNANJE PREVENTA

Kot smo že omenili, je Prevent gospodarsko in družbeno pomembno podjetje za regijo in svojo družbeno odgovornost izkazuje na raznovrstne načine. Prevent se aktivno vključuje v dejavnosti na območju občine, širše koroške regije, pa tudi izven meja. Nekatera pomembnejša sponzorstva in donatorstva:

Generalno pokroviteljstvo rokometnega kluba Prevent Slovenj Gradec (od leta 1993), generalno sponzorstvo Mešanemu komornemu zboru Carinthia cantat, sponzorstvo vrhunskemu slovenskemu smučarju Mitji Kuncu, sponzorstvo študentom Univerze v Mariboru za tekmovanje Formule S(tudent), več donacij Splošni bolnišnici Slovenj Gradec, pokroviteljstvo Ekonomsko poslovni Fakulteti Maribor za udeležbo na študentskih športnih igrah v Parizu, donatorstva Šolskemu centru Slovenj Gradec za izvajanje obšolskih dejavnosti ter organizacijo strokovnih ekskurzij in maturantskih plesov, donatorstvo odbojkarskemu klubu Fužinar Ravne, sponzorstvo Kulturnemu

društvu Sele – Vrhe za organizacijo "Srečanja z Rimljani", donatorstvo plesnemu klubu Devžej, donatorstvo fundaciji Ilirika za štipendiranje in nudenje pomoči zapuščenim in osirotelim otrokom, donatorstvo Rdečemu križu Slovenije za obnovitvena dela na Debelem Rtiču in akcijo "Nikoli sami", donatorstvo Unicefove akcije "Za pot iz slepe ulice", donatorstvo za udeležbo na mednarodnih igrah šolskih otrok v Kanadi, donatorstvo za izvedbo ponatisa Koroških narodnih pripovedk in rekonstrukcijo slike v cerkvi sv. Jurija na Legnu, donatorstvo košarkaškemu klubu Bosna, sponzorstvo Društvu inženirjev in tehnikov.

4.7 KOMUNIKACIJSKE AKTIVNOSTI PREVENTA

Pri komunikacijski strategiji jim je pomagala SPEM Komunikacijska skupina (Prevent do problema s sežigalnico ni imel posebnega oddelka za odnose z javnostmi), ki je za njih v nov. in dec. 2000 izdelala dve številki Naši odmevi (glasilo družbe Prevent d.d.) v nakladi 3000 izvodov – za vsako gospodinjstvo v mestu, krizna vprašanja z odgovori ter v tistem času spremljala medije. Prevent je prvič javno predstavil načrte za sežigalnico na sejmu Prezenta, ravno tako so bili prisotni na sejmu Koroška razstavlja. Poleg sejmov so imeli še javne predstavitve za okoljevarstvenike, mestne svetnike in strokovno javnost; izvedli so anketo med zaposlenimi; več novinarskih konferenc; dve javni razpravi za prebivalce Slovenj Gradca; mestni svetniki so si ogledali (na stroške Preventa) podobno napravo v Nemčiji; Prevent je organiziral ogled sežigalnice komunalnih odpadkov na Dunaju. Od 7. 11. 2000 je bila odprta informacijska pisarna, kjer je bil vsem zainteresiranim na voljo g. Ivo Marin z vsemi informacijami na to temo (odziv je bil zelo slab). Za zaposlene je bila na voljo še oglasna deska in interni časopis. Od vseh aktivnosti so se prav na javnih razpravah z občani jasno pokazala glavna razhajanja med Preventom in civilno iniciativo. Organizirani sta bili dve javni razpravi. Družbo Prevent so na teh razpravah zastopali Jože Kozmus (direktor), mag. Damir Popovič (član uprave), dr. Niko Samec (strojniška fakulteta MB), dr. Janez Zore (državni sekretar na ministrstvu za okolje in prostor) in Albert Štrumpf.

Preventovi argumenti ZA postavitev sežigalnice so:

- ekološko najbolj sprejemljiva, energetska koristna in ekonomsko učinkovita rešitev,
- varno in neškodljivo za okolje in zdravje ljudi,
- tako bi odpravili problem odpadkov hkrati pa energije za ogrevanje in hlajenje prostorov,
- testi na inštitutu Jožef Štefan so pokazali visoko raven sežiga in zanemarljive emisije,
- emisije nevarnih furanov in dioksinov bi bile daleč pod zakonsko dovoljeno mejo (to potrjujejo testiranja na inštitutu Jožef Štefan),
- v sežigalnicah so ekološki kriteriji najbolj ostri, količina drugih plinov je zanemarljiva, prav tako ne bo stalnih odpadnih voda,
- strokovnjak mag. Emil Žerjal (nosilec poročila o vplivih na okolje) v sklepni oceni zapiše, da gre za neznamenit vpliv na onesnaženost zraka, medtem ko vpliva na onesnaženost drugih sestavin okolja ne bo. Tveganje zaradi možnosti izbruha požara bo majhno. Predviden je trajni monitoring emisij v zraku in evidenca nadzora in ravnanja z ostanki blaga in ostanki sežiga,
- v sklepni oceni poročila o vplivih na okolje (Zavod za zdravstveno varstvo Maribor) je zapisano, da so načrtovani ukrepi (dvostopenjski sežig, suho čiščenje toplote, sproščene pri sežigu, protipožarni ukrepi) učinkoviti, sodobni in ustrezajo tehničnim zahtevam,
- Inštitut za varstvo pri delu in varstvo okolja je v sklepni oceni dodal, da je obravnavana lokacija na Kidričevi 6 v Slovenj Gradcu sprejemljiva za gradnjo novih tehnologij,
- sprememba lokacije bi bila nesmiselna, saj gre za majhno napravo, z majhnim vplivom na okolje. Tudi v tujini so sežigalnice v mestih (Dunaj, Köln,...). Prevent potrebuje vir energije blizu podjetja. Razlog je tehnične narave, saj toplota (produkt sežiga) ne prenese velikih razdalj,
- dr. Samec je poudaril, da sežigalnice ne ogrožajo zdravja v takšni meri, kot nekateri skušajo razlagati. S strokovnega vidika to ni sporna sežigalnica. Več kot 90% celotne energije na svetu se proizvede s procesom izgorovanja fosilnih goriv.

- Upa si trditi, da ob nekoliko bolj gostem prometu v Slovenj Gradcu nastane več škodljivih snovi, kot bi jih prišlo iz sežigalnice,
- da po svetu res zapirajo sežigalnice, a tiste zgrajene pred 30 leti. Večina držav EU podpira in gradi sodobne sežigalnice, obnavljajo in zapirajo pa tiste z zastarelo tehnologijo,
 - ostanki blaga so nenevarni, njihova sestava je, za razliko od komunalnih, natančno poznana in imajo visoko energetska vrednost,
 - izpusti v zrak bodo strogo nadzorovani. V primeru približevanja ali prekoračitvi emisijskih vrednosti se naprava samodejno izključi; kontrolirano bo nastajanje dioksinov; načrtovan je obrat z majhno zmogljivostjo,
 - stroški vpliva na okolje pri deponiranju ostankov na odlagališču so večji od izgradnje in vzdrževanja sežigalnice, zmanjšano bo tudi onesnaževanje okolja zaradi prevoza, saj bo sežigalnica v prostorih podjetja,
 - če sežigalnice ne bo, bi morali za pridobivanje energije sami zgraditi podoben energetska objekt (npr. plinsko kurilnico), ki bi po mnenju strokovnjakov bolj onesnaževal okolje kot sežigalnica. Hkrati pa bi vse ostanke še naprej odvažali na odlagališče,
 - mag. Žerjal poudarja, da v praksi od 60 do 70% odpadkov ne moremo več uporabiti. Za ta del odpadkov, ki vsebuje organske snovi, je primernejši energetska izkoristek kot odlaganje. Okoljska načela so naslednja: če je možno, preprečimo nastajanje odpadkov; če odpadki nastajajo, jih poskusimo količinsko zmanjšati, nato pa ostane le še recikliranje ali odstranjevanje odpadkov.

Zakaj so o projektu spregovorili tako pozno? Želeli so se popolnoma prepričati ali je projekt primerno zastavljen in resnično varen za okolje. Šele ko so našli odgovore na številna vprašanja glede vplivov na okolje, so se odločili spregovoriti.

4.8 IZOBLIKOVANJE CIVILNE INICIATIVE PROTI SEŽIGALNICI

Še preden je Prevent uradno obvestil lokalno javnost o svojih namerah glede sežigalnice, se je novica o tem dokaj hitro razširila med krajani in na pobudo dr.

Bogomirja Celcerja, upokojenega zdravnika, je nastala civilna iniciativa proti sežigalnici. Poleg dr. Celcerja, ki je bil pooblaščen predstavnik iniciative, so se javno izpostavili še dr.med.Evgen Jane, dr. med. Drago Plešivčnik (direktor bolnice Slovenj Gradec), Meta Zajc (učiteljica biologije), Vida Vrhnjak Duler, Jože Leskovšek, Anton Hofbauer in drugi. Člani civilne iniciative so se aktivno udeleževali javnih razprav; zbirali so podpise proti sežigalnici za morebitni referendum; sodelovali so z novinarji, ki so pisali o tej problematiki; njihovi prispevki na to temo so bili objavljeni v časopisu; izdali so propagandni letak, ki svari pred sežigalnico.

Argumenti in pomisleki civilne iniciative PROTI sežigalnici so:

- da je sežigalnica za Prevent optimalna rešitev, a manj ugodna za prebivalce (jim ne zaupajo),
- največ pomislekov je o obvladovanju škodljivih plinov in neprijetnih vonjav
- Slovenjgraška kotlina se zlepa ne prevetri (inverzija), zato sežigalnica ne sodi v središče mesta, ampak na bolj prevetreno območje, manjka ocena t.i. rože vetrov
- dvomi pri zagotavljanju nadzora nad delovanjem sežigalnice,
- z odpadki se kujejo veliki dobički, če jih bo premalo, jih bodo vozili od drugod,
- g.Jože L. je s seboj prinesel (na javno razpravo) vzorec odpadkov iz Preventovega kontejnerja in med njimi so bili tudi kosi plastike,
- ne verjamejo, da bodo žgali samo to, kar pravijo da bodo in kaj bo, če pride do sprememb (globalna kriza – upad proizvodnje avtomobilov ali selitev proizvodnje) in bo zmanjkalo znanega in istovrstnega goriva,
- g. Celcerja motijo dovoljeni odmerki strupa škodljivih snovi, saj o njihovih dolgoročnih učinkih nimamo pojma in seštevke vseh onesnaževalcev bi presegel dovoljene emisije
- brezpogojno zaupanje v strokovnjake ni vedno možno, vendar je možno, da so rezultati v praksi drugačni - so primeri iz preteklosti, ko trditve strokovnjakov o varnosti niso držale,
- da so sežigalnice dosegle višek in s tem konec, da jih po svetu zapirajo tudi zaradi še neznanih vplivov dioksinov in furanov na telo,
- kemična industrija v mestu, ki že zdaj močno onesnažuje,
- ob primeru tehnične napake bi se ves izpuh iz kurišča usedel na Slovenj Gradec,

- pri presoji vplivov na okolje niso sodelovali zdravniki in ni bila izdelana ocena vpliva na človeka,
- g.Celcerja tudi strokovne ekspertize Zavoda za zdravstveno varstvo niti malo na pomirjajo; po nekaterih informacijah se tudi sproti prilagajajo potrebam in zahtevam industrije, ki onesnažuje,
- da imajo minimalne količine strupov to slabo lastnost, da se v prehrambeni verigi človeka stopnjujejo od rastline do človeka in pri končnem porabniku lahko doseže tudi do 100x vrednost. Te dovoljene in majhne doze niso nedolžne, dioksin se kopiči v organizmu, se ne izloča in povzroča določene motnje. Usodne okvare pri razvoju otroka te tako imenovane nizke ali dovoljene doze ne morejo preprečiti. Mi že sedaj živimo v zastrupljenem in onesnaženem svetu. Strokovnjaki ne morejo izločiti tistih minimalnih emisij, ki se kopičijo.

Izmed pobudnikov bi še posebej izpostavil dr. Celcerja in gospo Zajc, kateri prispevki so bili objavljeni v časopisu Večer. Meta Zajc v rubriki pismo bralcev pravi, da je po zakonu (Ur.list RS 32/93 in 1/96) za obdelavo in sežiganje obvezna presoja vplivov na okolje. Zavod za zdravstveno varstvo Maribor je po nalogu investitorja Prevent d.d. izdelal poročilo o vplivih na okolje. Delovni nalog je bil izdan 3.6.1999, poročilo pa izdelano 30.11.1999 (meritve so izvajali v poletnih mesecih!); podatki za študijo so bili povzeti iz Meteorološke postaje Šmartno pri Slovenj Gradcu, ki stoji 4 km od predvidene lokacije sežigalnice. Na območju kotline se pojavlja brezvetrje kar v 1/3 vseh meritev, zlasti v hladni polovici leta. Pojavi brezvetrja so povezani s temperaturnimi inverzijami. Naj bodo emisije še tako majhne, v takšnih vremenskih razmerah pride neizogibno do kopičenja nevarnih snovi v zraku. Mnenje, da se kemikalije izgubijo v zraku, vodah ali tleh je sporno. Še vedno ne znamo pojasniti vseh učinkov in posledic kemikalij za živo naravo. Slovenj Gradec ima industrijsko cono v jedru mesta, onesnaženost zraka je velika in posledice so že opazne. Dr. Celcer opozarja na porast rakavih obolenj. Škodljive snovi se kopičijo v rastlinah, živalih in človeku, kjer so koncentracije lahko do 140-krat večje. V mestu ni merilne postaje. Študija o vplivu na okolje našega mesta je bila poslana v strokovno recenzijo na Hidrometeorološki zavod za meteorologijo Fakultete za matematiko in fiziko Univerze v Ljubljani, kjer je bila negativno ocenjena (Zajc 2001, 18).

Dr. Celcer pa v rubriki vaši odmevi opozarja, da je pod pritiski finančno-gospodarskega lobija županstvo že pokleknilo in potrebno je le še soglasje notorično kimavskega mestnega sveta. Vse poteka po že znanem scenariju: lokacija je določena, študija o »popolnem« sežigu s »še dovoljeno« emisijo strupov je nared, vse je v skladu z EU normami, izvajalec (brez razpisa) je znan; po tako dolgih in dragih pripravah je umik skoraj nemogoč. Vse je potekalo v ožjih krogih, nedemokratično, samovoljno, širše javnosti doslej ni nihče obveščal. Pomirjajoče govoričenje o »še dovoljenih« in »neškodljivih« količinah strupov je rafinirano zavajanje nepoučene in naivne javnosti. In pri tem domačim mojstrom in tujim nadvacionalkam asistirajo nekateri (podkupljeni?) strokovnjaki, ki meje legaliziranega zastrupljanja iz leta v leto pomikajo navzgor in jih prilagajajo nenasitnim apetitom svojih delodajalcev. Žal se v dilemi med moralo in denarjem večina teh »strokovnjakov« odloči za denar. In pri tem hote zamolčijo »efekt sumacije« (seštevanja). V Slovenj Gradcu so že 3 tovarne za predelavo poliuretanskih in poliestrskih snovi. Prevent, Johnson Controls in Penatex – vse so v bivalnem okolju, določena industrijska cona pa je prazna. Lahko verjamemo, da vsaka teh tovarn emitira le »dovoljene« količine strupenih snovi. Vse 3 skupaj s prometom, kurišči in drugimi pa daleč presegajo »neškodljive« vrednosti. Če k temu prištejemo toplotno inverzijo in posledično koncentriranje strupov v zemlji, rastlinski in živalski prehrambeni verigi, se lahko le čudimo površnosti, neodgovornosti odločujočih, ki nasedajo gospodarskemu lobiju o novih delovnih mestih, večjemu dohodku, blaginji. Opazen je trend selitve umazane industrije od razvitih k manj razvitim. Razlogi: delovna sila je še poceni, sindikalne zaščite ni, okoljevarstvena zakonodaja je ohlapna. Krovna direktiva EU o preprečevanju in nadzoru onesnaženosti okolja (IPCC) ugotavlja, da od 700 onesnaževalcev okolja v Sloveniji le 35 izpolnjuje evropske norme. Visokoteleči načrti za razvoj turizma pa bodo ostali pobožne želje (Celcer 2000, 25).

4.9 POTEK KOMUNICIRANJA V MEDIJIH IN IZID ZGODBE

V sredini leta 1999 so v Preventu prvič predstavili namero o sežigalnici. Prva javna razprava se je odvijala konec novembra 2000 (30.11.2000), kar sovpada z izdajo

Preventovih posebnih publikacij (Naši odmevi). V naslednjem polletju je bilo tudi največ poročanja o tej temi v različnih medijih. Najbolj podrobno sta to temo spremljala dnevnik Večer in Delo. Zgodnji članki, ki so predstavljali namen Preventa in obe javni razpravi, kjer je prišlo do neposredne izmenjave mnenj, so bili objektivni, nepristranski. Kasneje, ko se je razprava razvila, pa so članki postajali pristranski v škodo Preventa. Še posebej oster je bil Ivan Praprotnik, novinar Dela. 31.5.2000 je pod naslovom Odločijo naj ljudje zapisal, da v Preventu govorijo o sežigalnici potihoma in v ozkih krogih; da je celoten projekt že končan, zavrt v skrivnost, do katere smejo le redki; da ljudje iz Slovenj Gradca o tem ne vedo skoraj nič, o projektu, ki bo bistveno posegel v kakovost življenja. V Preventu se po njegovem mnenju ne odzivajo na vprašanja javnosti. Poročila in mnenja inštitutov imenuje »potrdila« o nenevarnosti. Preventu očita, da delajo veliko napako, ko o vsem pred javnostjo molčijo in da med ljudi programirano in po kapljicah prihajajo le informacije v prid sežigalnici. Da dialoga med Preventom in ljudmi sploh ni in da v podjetju mislijo, da bodo obšli lokalno javnost. Demantira g. Lipiča (člana SEG – nevladna okoljska organizacija), ki je po lokalnem radiu imel »monolog« v prid sežigalnici. Ter da Prevent z lokalno skupnostjo ne govori o škodljivosti dioksinov, ki bodo prišli iz sežigalnice – saj občinski svetniki uradno nič ne vedo o sežigalnici. 8.6.2000 v članku z naslovom: Iz sežigalnice tudi strupeni dioksini - v celoti povzema ugotovitve dr. Celcerja (pobudnika civilne iniciative), ki da je dešifriral skrivnost, potem ko je preštudiral Preventov projekt sežigalnice in da naj bi sežigalnica oddala v zrak 2.5 ton dioksinov/leto (in ne 0,0035g dioksinov/leto kot so ugotovili v Inštitut za varstvo okolja Maribor). Negativen in senzacionalističen naslov temelji na dešifrirani skrivnosti dr. Celcerja. Članka sta izrazito proti Preventu, in ga obtožujeta z neresnicami, polresnicami, ter širita strah in fobijo.

Ravno tako je bil pristranski (v škodo Preventu) članek v lokalnem časopisu Koroški utrip (5.10.2000) z naslovom: Sežigalnica v Findlayu deluje v drugačnih klimatskih razmerah. Članek govori o tem, kako so si slovenjgraški mestni svetniki ogledali sežigalnico v Nemčiji. Članek omenja peticijo več kot 1000 podpisov občanov, ki ne verjamejo, da sežigalnica ne bo onesnaževala. Ker brez dovoljenja svetnikov MOSG sežigalnica ne more delovati, so jih iz Preventa peljali v Nemčijo. Prvič do ogleda ni prišlo zaradi okvare v sežigalnici. Čeprav v občini ocenjujejo obisk kot uspešen,

nekaterih svetnikov ni prepričal. Poleg vseh že slišanih argumentov proti sežigalnici se navaja neresničen podatek glede odpovedi prvega načrtovanega ogleda, ki je bil prestavljen zaradi remonta na napravi in ne zato, ker bi se pokvarila.

Eden redkih člankov, ki je zagovarjal načrte Preventa je bil objavljen v reviji OKOLJE : Slovenski ekološki glasnik (Slovensko ekološko gibanje – SEG). Članek govori o tem, da je projekt sežiga v Preventu vzorčen primer za to, kako je mogoče proizvodne ostanke izkoristiti kot energetske vir na ekološko varen in gospodarsko učinkovit način. Da je sedanje odlaganje ostankov na deponijo nesprejemljiva rešitev in da gre tu za dvojni plus; varovanje okolja in ekonomika poslovanja. Omenjajo primer tovarne Empe Findlay z Bavarske, ki ima soroden proizvodni program kot Prevent – oni so že leta 1995 inštalirali podobno sežigalnico, ki zadovoljuje vse predpisane zahteve. Ter da je okolje, kjer je stoji tovarna, v marsičem podobno okolju v Slovenj Gradcu.

Izvedeni sta bili dve merjenji javnega mnenja. Eno merjenje je izvedel Prevent med svojimi zaposlenimi, kjer se je 70% anketiranih strinjalo z izgradnjo sežigalnice. Drugo merjenje je potekalo na spletni strani MO SG, kjer je bilo organizirano glasovanje za/proti sežigalnici. Glasovalo je preko 1400 ljudi: 49% proti, 45% za, ter 7% za, če se okolje ne bo dodatno onesnaževalo.

Civilna iniciativa je zbrala 1620 podpisov proti sežigalnici in je izrazila trdno namero o referendumu. Takratni župan Slovenj Gradca, Janez Komljanec je bil prepričan, da če bo referendum, o izidu ni dvoma. Ti podpisi so pobuda, ki jih občina ne bo obšla in tudi župan zagotavlja, da jih ne bo ignoriral. Janez Komljanec: »O sežigalnici lahko razmišljamo tudi tako kot o kajenju: če že ne škoduje, koristi gotovo ne! Sežigalnica zanesljivo ne bo koristila, ob tem pa včasih radi pozabimo, da živimo od industrije - in ni industrije, ki ne bi kvarno vplivala na okolje.«

Kljub tesnim izidom javnomnenjskih raziskav do referendumu nikoli ni prišlo. Preventu (po več kot dveh letih) ni uspelo prepričati mestnih svetnikov in javnosti, da sežigalnica ne bo poslabšala sedanjega ekološkega položaja in da bo tehnologija obvladljiva, pod neodvisnim nadzorom in namenjena zgolj lastnim odpadkom iz občine. Škoda, da je Prevent predčasno vrgel puško v koruzo in se ni raje odločil iti do konca, torej na referendum o sežigalnici. Njegove možnosti za uspeh bi bile daleč od

minimalnih, v kar so bili mnogi prepričani. Več svoje energije bi moral nameniti informiranju vseh občanov in manj za prepričevanje že prepričanih (civilna iniciativa).

4.10 ANALIZA DOGODKOV

Pomisleke proti sežigalnici lahko strnemo v tri kategorije: Kdo?, kje? in kaj?

Kdo?

Prevent je, kot smo že omenili, največje in najuspešnejše podjetje v regiji. Kljub njegovim bogatim družbeno-odgovornim aktivnostim, visoki zaposljivosti in rednemu izplačevanju plač ne uživa tako visokega ugleda, kot bi pričakovali. Videti je bilo, da so posamezniki čakali in izkoristili to priložnost, da so lahko izlili svoj gnev nad Prevent. Nanj so letele obtožbe o nemoralnosti. Občina naj bi popustila pod pritiskom gospodarskega lobija. Da so občinski svetniki podkupljeni za podporo sežigalnici in da Prevent podkupa strokovnjake in naravovarstvenike (SEG). Da lažejo o strukturi odpadkov, ki naj bi jih žgali in strupenosti plinov, ki bodo emitirali. Glede na to, da iz neposrednih dejanj Preventa med samo kampanjo (ki je bila izvedena profesionalno, korektno, v kulturnem tonu in brez diskreditacij nasprotnikov) ne moremo sklepati o spornosti ali nemoralnosti, lahko to sklepamo o nosilcih moči znotraj Preventa. Tu ne gre za klasično slovensko »foušijo«. Ljudje radi zavidajo drugim ljudem materialno bogastvo, a bistveno vprašanje pri tem je, kako so do njega prišli. V našem primeru je v ospredju problematičnost menedžerskega odkupa Preventa. Sam odkup je seveda potekal uradno legalno, kot vsi ostali podobni odkupi v Sloveniji, a ostane vprašanje legitimnosti, etičnosti. Ljudje težko sprejmejo (še posebej na Koroškem, kjer niso bile velike razlike v standardu) tako velike odklone (razlike v plači) v tako kratkem času in da praktično čez noč velika množica ljudi dela za profit le peščice. Že res, da so vodilni vzeli visoke kredite za odkup delnic podjetja in da jamčijo s svojim premoženjem (poleg novih delnic), a širše gledano jim ta kredit odplačujejo vsi zaposleni. Na koncu so nekateri lastniki in direktorji podjetja z visokimi plačami in dobički, drugi pa so lahko srečni, da imajo zaposlitev. Med pomembnimi osebami znotraj Preventa, ki potencialno ne uživajo visokega zaupanja ljudi, je Janko Zakršnik (takrat eden izmed prevzemnikov in danes

edini lastnik poleg Nijaza Hastorja). Zakršnik je bil vpleten v domnevne nepravilnosti v podružnici NKB Maribor, o čemer je pisal Miro Petek, ravno tako je bil eden glavnih osumljencev (kot naročnik) za napad na novinarja Petka. Krivda mu ni bila nikoli dokazana, a škoda dobremu imenu je bila že storjena.

Kje?

Želena lokacija za sežigalnico je verjetno najbolj sporna točka v vsej zgodbi. Neprijetno naključje za Prevent je, da glavna obratov stoji sredi mesta in iz ekonomskega vidika je najboljša, da je sežigalnica čisto zraven (prevoz in prenos toplote po ceveh). Čeprav je Inštitut za varstvo pri delu in varstvo okolja odobril obravnavano lokacijo na Kidričevi 6 v Slovenj Gradcu, vsak njen prebivalec pozna kotlino in njeno inverzijo (mrzlo brezvetrje). Ravno tako se lahko strinjamo z gospo Zajc, da so bile meritve zavoda za zdravstveno varstvo Maribor pomanjkljive. Meritve so izvajali v poletnih mesecih (ko ni izrazite inverzije) in podatki za študijo so bili povzeti iz meteorološke postaje Šmartno pri Slovenj Gradcu, ki stoji 4 km od predvidene lokacije sežigalnice. Na območju slovenjgraške kotline se pojavlja brezvetrje kar v 1/3 vseh meritev, zlasti v hladni polovici leta. Dodaten minus za Prevent pa so predstavljali še drugi večji industrijski obrati v neposredni bližini središča mesta in nova sežigalnica je pomenila kapljo čez rob. Svet je bolj povezan in zato bolj občutljiv. Na sežigalnico ne moremo gledati ločeno od ostalih polutantov na območju. To zanikati je neodgovorno. Verjetno sploh ne bi bil tako velik problem, če bi Prevent stal nekje zunaj mesta v industrijski coni izven vpliva inverzije.

Kaj?

Navadni ljudje ponavadi nimajo dobrega mnenja, ko zaslišijo besedo sežigalnica. Večina si predstavlja velike peči z velikimi dimniki iz katerih se vali gost dim, ki vsebuje strupene snovi. Ob vsesplošni mobilnosti (promet), privatnih kuriščih, umazanih tovarnah, kanalizacijskih odplakah je sežigalnica zadnje, kar si želimo. Težko je zapreti že delujočo tovarno, ki zaposluje veliko delavcev, težko je ljudem omejiti ali prepovedati vožnjo z avtomobilom, a zelo lahko je preprečiti izgradnjo nove sežigalnice. V glavah ljudi je to le dosti večja peč, kot jih imajo sami v svojih hišah. A te nove sežigalnice z dvojnimi sežigom, serijo čistilnih naprav, zmogljivim nadzornim računalniškim sistemom in nadzornimi postajami, ki merijo vsebnost strupenih snovi v zraku, so vse kaj drugega

kot navadne hišne peči. A tako novo tehnologijo si navaden občan zelo težko razlaga, predstavlja. Za tako napredno tehnologijo je referendum skorajda nepotreben. Potrebna pa so zagotovila o neodvisnem nadzoru o delovanju sežigalnice in predvsem o količini in kakovosti izpusta plinov. Če gre kaj narobe, se stvar ustavi. A kaj, ko ni zaupanja, verodostojnosti, spoštovanja. Ljudje enostavno ne verjamejo, kar se jim pove, pokaže. Ne verjamejo v nespornost tehnologije, v dobronamernost in iskrenost strokovnjakov, v obljube kaj se bo in kaj se ne bo žgalo, v neodvisnost nadzora, v pravilnost delovanja nadzornih postaj (naprava kaže, da ni prekoračitve nevarnih snovi, a mi vseeno vohamo, da nekaj smrdi, da nekaj ni prav).

Gospoda Celcerja bi lahko označili za mnenjskega voditelja, saj je civilna iniciativa njegov otrok. S svojo zagnanostjo in predanostjo je okoli sebe zbral bivše kolege iz bolnice in vrsto drugih ljudi, ki jih je uspel prepričati v nedopustnost namere Preventa. Z njegovo pomočjo so zbrali več kot 1600 podpisov občanov za njegov projekt. Za »neodvisnega« ga lahko imamo predvsem v smislu, da ni pod vplivom raznoraznih političnih, gospodarskih, verskih ali kakršnih drugih lobijev. Bolj kot proti podjetju je proti sežigalnici; kakršnikoli in kjerkoli. Je ostro proti ideji sežigalnice nasploh in ga ni še tako uglednega znanstvenika ali ustanove, ki bi ga prepričali v nasprotno. Čeprav je dvom v avtoritete vedno dobrodošel, lahko v našem primeru rečemo, da je prišlo do pretiravanja. Zakaj?

Zelo sporna je trditev, da so sežigalnice tehnologija, ki je v zatonu in da se jim povsod po svetu upirajo. V Nemčiji so na novo inštalirali sežigalnico po tehnologiji, ki so jo razvili v KIV Vransko in so z njo povsem zadovoljni. Torej, kako to, da Nemčija, ki ima bolj razvito varovanje okolja kot Slovenija, od nas kupuje tehnologijo sežiga in da ta ista tehnologija za nas ni sprejemljiva in se jo vsi otepajo?

V Mariboru načrtujejo sodoben center za ravnanje z odpadki, ki bi celostno reševal ta problem. Takšni centri, ki so na zahodu v večji meri že sprejeti, ponavadi zajemajo 3 osnovne sklope: kompostiranje, sortiranje in termična obdelava. Biološke odpadke se kompostira in tako predelane vrne na trg (zemlja za rože, humus, kompost). Ostale odpadke, ki se po gospodinjstvih zbirajo ločeno, sortirajo v večje skupine, kot so papir, plastika, aluminij, ... stisnejo in jih pošljejo (prodajo) v reciklažne tovarne. Ostali odpadki, ki jih ni mogoče reciklirati, gredo v termično obdelavo (dvo stopenjsko), kjer so

izpusti kontrolirani in minimalni. Tako se proizvaja električna oz. toplotna energija. Takšen center za celostno ravnanje z odpadki nujno predvideva vnaprejšnje sortiranje (ločevanje) s strani občanov. Za zdaj je še neizogibno dejstvo, da ne moremo vseh odpadkov reciklirati, ponovno uporabiti in boljše kot enostavno odlaganje je sežig (ki ga lahko smatramo tudi kot neke vrste reciklažo). Podoben center načrtujejo tudi na Koroškem (Kocerod), ki pa ne predvideva sežigalnice. Prevent želi zgraditi zgolj sežigalnico s podobno tehnologijo, le dosti manjšo – za interno uporabo, kot lasten vir energije za potrebe proizvodnje. To, da so klasičnim deponijam šteti dnevi, se zavedajo vsi. Zato bi morali pohiteti z izgradnjo takšnih sodobnih centrov na ravni regij. Za to so potrebna velika sredstva, ki bi poleg občin in države lahko prišla še iz naslova EU in zasebnega sektorja (npr. Preventa). V našem primeru zasebne družbe prehitujejo z dobrimi rešitvami občine in regije pri reševanju vprašanja odpadkov.

4.11 SKLEP

Šivanje prevlek za avtomobilske sedeže je zagotovo tehnološko manj zahtevno, kot npr. izdelava zdravil. In povsem normalno je pričakovati, da bo Prevent za izpeljavo tako zahtevnega projekta najel tuje strokovnjake. Vendar obstaja razlika med pomočjo strokovnjakov pri tehnični izdelavi projekta in med njihovo pomočjo pri komuniciranju in prepričevanju javnosti. Za slednje so jih pri Preventu tudi »uporabili« z željo, da si zagotovijo čim večjo podporo lokalne skupnosti. Da so v Preventu najeli zunanje strokovne sodelavce za ta specifični projekt ni nič spornega, prej dobrodošlo in nekakšen garant, da bo cela stvar izpeljana strokovno in korektno. A v očeh javnosti lahko to izpade za kontraproduktivno, še posebej, če jih pri komuniciranju postavimo v prvo frontno linijo. Na javnem soočenju se je pokazalo, da je bila odločitev o sodelovanju tehničnih strokovnjakov pri prepričevanju javnosti napačna. Ljudje so jih spraševali, če jim je Prevent plačal, da so tukaj. Občani neradi vidijo, da jim neznani strokovnjaki, ki se radi skrivajo za svojimi nazivi (dr., mag.), govorijo o neproblematičnosti sežigalnice sredi njihovega mesta v katerem oni ne živijo in ga verjetno le s težavo pokažejo na zemljevidu. Prevent ni organizacija, ki bi zelo pogosto sodelovala s tujimi strokovnjaki,

še posebej ne pri komuniciranju z lokalnim prebivalstvom, ki je navajeno domače besede (naglasa) in poznanih obrazov. Vsak »tujec« se jim že po naravi zadeve zdi sumljiv, še posebej, če uporablja strokovni jezik. Toliko slabše za »tujca«, če zastopa veliko multinacionalko, o kateri si nemalo ljudi misli, da če je velika, si lahko vse privošči. Od tu naprej je le še korak do obtožb o podkupovanju strokovnjakov, ki pogosto niso nič krivi in s svojo prisotnostjo le še bolj poslabšajo položaj organizacije v komunikacijskem procesu. Takšno ad hoc kupovanje kredibilnosti s strani Preventa je imelo ravno nasprotno učinke.

V primeru sežigalnice so v Preventu vsem javno omogočili dostop do vse dokumentacije (odziv je bil pod pričakovanji). Zavedajo se, da so se premalo vključevali v razprave v medijih in tudi zato so se odločili, da prevzamejo aktivno vlogo v komuniciranju (žal prepozno). Prevent si je želel argumentiran dialog, ter da bi trezno in racionalno sprejeli odločitev za sežigalnico. A težko rečemo, da je bil tak način komuniciranja značilen tudi za civilno iniciativo z g.Celcerjem na čelu. Njihov govor bi lahko v določenih segmentih imeli za iracionalen, nelogičen s prevelikim poudarkom na čustvih, strahu, odporu do novega in še posebej do sežigalnic. Lahko bi trdili, da niso uporabljali istega jezika. Če so na eni strani uporabljali predvsem hladen, racionalen in znanstveno-tehnični jezik, je bila druga stran bolj čustvena, strastna. Eden bolj zanimivih primerov uporabe tehničnega jezika s strani Preventa je termin »termična obdelava ostankov blaga« namesto sežiga. Strokovno vsekakor primeren izraz (znotraj strokovnih krogov), a povsem neprimeren pri komunikaciji z lokalno skupnostjo. Poleg tega, da je termin predolg in manj razumljiv za večino ljudi, se ustvarja občutek, kot da bi jih bilo strah uporabiti izraz sežig, ki potencialno vzbuja več negativnih čustev, misli v glavah ljudi. A zmotno je prepričanje, da bi z zamenjavo besede izginila sama narava problema.

Za učinkovito dvosmerno komuniciranje bi moral Prevent pokazati večjo odprtost za sodelovanje z lokalno skupnostjo. S strani načrtovalcev bi bila poteza dobre volje že npr. odprtost vprašanja lokacije načrtovanega objekta. Namesto ene predlagane lokacije, ki se jo kasneje brani z vsemi močmi, bi bilo lažje, če bi bilo že v izhodišču možnih več variant. Tako dobi lokalno prebivalstvo občutek vključenosti, pomembnosti in to seveda kasneje poveča možnosti izvedljivosti projekta. Projekt ne sme biti zaprt, zaključen dokument, ki se ga skuša po vsej sili v celoti uresničiti. Že v zasnovi bi moral imeti

nekakšne varovalke, možnost več različic in odprte, še nedorečene postavke, ki naj bi se zaključevale skupaj z lokalno skupnostjo. Na tem mestu je treba opozoriti na etičnost in iskrenost takšnega početja, da ne postane soodločanje javnosti iluzija in konstrukt. Ko ljudje dobijo možnost izbire so potem bolj fleksibilni, prilagodljivi za rešitve, ki bi jim sprva lahko nasprotovali. Če dobijo ljudje že na začetku občutek za sodelovanje, sooblikovanje, obstaja večja verjetnost, da je kasneje v procesu odločanja lažje prepričevati v pravilnost določenih različic. Obstaja namreč nevarnost, da se s pomočjo »prijaznosti in odprtosti« manipulativno usmeri mnenje lokalnega prebivalstva v točno določeno, zeleno smer. Najsubtilnejša oblast ne nadzoruje več z odkrito represijo ali ideološkimi govori, ampak tako, da se ljudje podredijo, ne da bi to sploh opazili, in podreitev dojemajo kot svobodno izbiro.

Pri dogovarjanju glede sežigalnice gre za igre moči. Gre za boj, katera interpretacija o primernosti umestitve objekta bo vzpostavljena. Pomembno je tudi, kdo se postavi v pozicijo (vlogo) žrtve (civilne iniciativa). Ravno tako težko računamo na kak višji nivo odnosa, partnerstva, dvosmernosti in simbioze, če imamo na eni strani mezdne delavce in na drugi strani bogate menedžerje in lastnike kapitala (v Preventu sta to dve osebi). Prepad je prevelik, vloge so jasno določene in ostro načrtane. Za družbeno odgovorno poslovanje ter odličnost odnosov in poslovanja mora biti tudi večja enakost med partnerji, igralci; ne sme biti en lastnik in tisoče delavcev, ki delajo zanj in njegov dobiček. Kako naj v taki strukturi in klimi dosežemo neko kredibilnost, ugled, trajnost napredka in odnosov – razen če je moč in bogastvo prva vrlina družbe.

Napaka Preventa, prej nerodni položaj, je, da se je sam, kot nedržavno podjetje znašel pred projektom, ki je bolj tipičen za državo. To, da zasebno podjetje želi zgraditi sežigalnico za lastne potrebe, ki so posledica specifičnosti dejavnosti s katero se ukvarja, je lahko sporno z več vidikov. Kdo jamči, kako dolgo bo to podjetje poslovalo na tak način? Tekstilna proizvodnja se seli drugam, kjer je cenejša delovna sila. Kaj se bo sežigalo (tehnologija sežiga je načrtovana posebej za znane in istovrstne odpadke), ko bodo iz regije preselili obrate? Za tak projekt je potrebno zagotoviti dolgoročni obstoj in kar je verjetno še bolj pomembno, ni dobro, da je v 100% zasebni lasti. Bolj primerno bi bilo mešano lastništvo, torej javno-zasebno partnerstvo, kjer bi predstavniki lokalne skupnosti (občina, razni odbori) imeli trajni vpliv in nadzor nad delovanjem za ljudi tako

občutljivega objekta. Ne samo, da so že pri načrtovanju vključeni kot stranka v postopku, ampak da so solastniki in soupravitelji, predvsem pa nadzorniki znotraj take družbe. Izjave vodstva družbe, da bodo gradili sežigalnico tako ali drugače, če ne v tej pa v sosednji občini, so kontraproduktivne. To kaže na oholost in aroganco, ki bi jo ljudje v sosednji občini zlahka opazili in prišlo bi do podobnega upora trmastih Korošcev. Obstaja boljša rešitev. Preko projekta Kocerod bi se lahko na Koroškem (ne v središču mesta) umestila sežigalnica kot javno-zasebna investicija, kjer bi bil Prevent občinam idealen partner.

5 ZAKLJUČEK

Ekologija kot del biologije, ki preučuje odnose med organizmi in njihovim okoljem se je do danes specializirala na zgolj en organizem – človeka. To seveda ni naključje, saj je človek postal prvovrstna planetarna sila, ki ima ogromen vpliv na vse živo in neživo. S svojim načinom gospodarstva (ekonomije) je zašel v številne probleme in krize, od družbeno-etičnih (revščina, neenakost) do ekoloških. Kot najprimernejša rešitev iz teh kriz se danes ponuja koncept trajnostnega (sonaravnega) razvoja, ki poleg vzdržnega, neškodljivega odnosa človeka do narave (okolja) predvideva tudi drugačen odnos med ljudmi samimi (socialna pravičnost/enakopravnost). Do korenitih družbenih sprememb tokrat naj ne bi prišlo zaradi medčloveškega nasilja (revolucija), ampak zaradi povratne zveze, ki je posledica nasilja človeka nad naravo (evolucija).

Da pa lahko koncept trajnostnega razvoja zaživi na globalni ravni, ga je potrebno udejanjiti (prakticirati) na lokalni ravni – torej na ravni posameznih podjetij. V ta namen se mora povečati ekološka in družbena odgovornost podjetij. Pri družbeni odgovornosti podjetij je tako kot pri vsaki odgovornosti; večja kot je moč, večja je odgovornost. Večji igralci (tudi Prevent) morajo paziti in nadzorovati svoj vpliv na družbo in na okolje, v katerem delujejo. Truditi se morajo za zmanjševanje negativnih vplivov, kar kratkoročno pomeni povišanje stroškov, ki pa se na dolgi rok zagotovo povrnejo. Družbena odgovornost podjetij se sklada s konceptom trajnostnega razvoja, kjer je poudarek na dolgoročnosti, trajnosti, odpovedovanju zdaj za jutri, zmernosti in predvsem izboljšanju

pogojev življenja večini in ne samo nekaterim. Podjetje (vodstvo in zaposleni) je in se mora počutiti odgovorno za svoje delovanje, ki ima vpliv na skupnost in na njihovo okolje. Svoje vplive, še posebej negativne, mora zaznavati, priznati in se jih truditi zmanjšati in odpraviti. Monitoring izpustov in ostalih vplivov mora biti ažuren in javno dostopen vsem zainteresiranim.

Pomemben dejavnik družbene odgovornosti podjetij je tudi participacija lokalnih prebivalcev. Pri zahtevnih in okoljsko občutljivih projektih, kjer se predvideva poseg v neposredni življenjski prostor skupnosti, je potrebno imeti dobre in načrtovane (dolgoročne) odnose z lokalno skupnostjo. V takšne projekte je potrebno vključiti vse zainteresirane javnosti, ki predstavljajo pomemben deležnik za podjetje. Participacija predstavlja pomemben vidik dvosmernega načina komuniciranja, ki poleg neposrednega soočanja stališč, mnenj ter zgodnjega in ažurnega obveščanja vključuje predvsem možnost konkretnega vplivanja – torej soodločanja lokalne skupnosti. Brez takšne odprtosti za sodelovanje se močno zmanjša verjetnost za uspeh projekta. Tiste javnosti, ki so aktivno vključene v razvoj in načrtovanje projektov, vzpostavljajo do načrtovalcev, investitorjev in potencialno novih objektov drugačen odnos – jih sprejmejo za svoje.

Ena od pogostih napak, ki jih delajo službe za odnose z javnostmi pri okoljskem komuniciranju, je zapostavljanje družbeno-psihološke dimenzije pri komunikaciji z lokalnim prebivalstvom. Kot je že Aristotel pravilno ugotovil tri dimenzije dobrega retorika: *logos*, *pathos* in *ethos*, dandanes podjetja vse preveč rada stavijo pretežno na *logos*. V mojem primeru o sežigalnici je investitorje in njihove strokovnjake vodila iluzija o racionalnem in umirjenem komuniciranju s predstavniki civilne iniciative, ki so vse prej kot izpolnili njihova pričakovanja o poteku umirjene diskusije.

Družba Prevent ima zgledno statistiko družbeno odgovornih dejanj: štipendiranja, donatorstva, sponzorstva, pokroviteljstva, itn. Ravno tako je pomembno (velik delodajalec) in ugledno podjetje v širši regiji. Tudi na projekt sežigalnica se je zgledno pripravilo. Njihove komunikacijske aktivnosti (razen začetka) so bile kot iz učbenika: prisotnost na sejmu; javne predstavitve za okoljevarstvenike, mestne svetnike in strokovno javnost; anketa med zaposlenimi; novinarske konference; javne razprave za občane; organizacije ogledov podobnih naprav v tujini; odprtje informacijske pisarne; izdaja informativnih internih glasil o sežigalnici, namenjenih vsem občanom. Ravno tako

ni bilo zaslediti nobenih neetičnih dejanj s strani Preventa, o katerih pogosto poročajo številna mednarodna okoljevarstvena združenja. Številna podjetja, ki se ukvarjajo z ekološko spornimi dejavnostmi, poizkušajo izključiti ljudi od njihove legitimne pravice do sodelovanja in soodločanja. Te neetične prakse in taktike ponavadi obsegajo: diskreditacijo “glasnih” aktivistov; poskusi utišanja, dezinformiranja, marginaliziranja; grožnje s pravnimi tožbami; spodkopavanje aktivističnih virov financiranja. V našem primeru je bilo skoraj ravno obratno. Predstavniki civilne iniciative niso zaznali nobenih neposrednih pritiskov s strani Preventa. So pa bili nekateri člani civilne iniciative (dr. Celcer) zelo “bojeviti”, ko so Prevent obtoževali (nedokazano) samovolje, izključevanja, korupcije, podkupovanja (mestnega sveta, strokovnjakov, inštitutov), ravno tako so diskreditirali vse, ki so podpirali Prevent, še posebej SEG (ekološko gibanje, ki je podprlo sežigalnico).

Zakaj torej Preventu ni uspelo prepričati javnosti? Najkrajši odgovor bi bil, da so se znašli na napačnem mestu ob napačnem času. Na napačnem kraju zato: ker je v središču mesta že prisotnih več tovarn; ker je Koroška kot obrobna in pozabljena pokrajina z visoko stopnjo industrije že tako in tako prekomerno onesnažena – v tem primeru lahko govorimo o socialni nepravilnosti oz. neenakopravni porazdelitvi okoljskih tveganj, saj je prisotna visoka stopnja onesnaževanja v manj razviti regiji in ker Slovenj Gradec leži v kotlini z inverzijo, ki nikakor ni primerna za razvoj industrije s prekomernimi izpusti v ozračje.

V drugih (davnih) časih bi (nosilci moči) ob podobnih projektih sploh ne vprašali nikogar in bi enostavno zgradili sežigalnico. Le zakaj ljudje dandanes za vsako “malenkost” tako radi protestirajo?

6 LITERATURA

Beck, Ulrich. 2001. *Družba tveganja na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana:Krtina.

Berce, Jaro, Monika Tratnik, Irena Kuntarič – Hribar in Ferdo Rečnik. 2008. »Trajnostni razvoj in premik paradigme«. *Sobotna priloga Delo*, (25. oktober).

Bryson, Bill. 2005. *Kratka zgodovina skoraj vsega*. Ljubljana: Mladinska knjiga

Burningham, Kate. 2000. Using the Language of NIMBY: atopic for research, not an activity for researchers. *Local Environment* 5(1): 55-67.

Celcer, Bogomir. 2000. »Je kocka že padla«? *Večer*, (3. januar).

Chomsky, Noah. 1993. *Year 501, The conquest continues*. London: Verso.

Civilna iniciativa Slovenj Gradec. 2000. *Letak civilne iniciative*. Letak.

Coddington, Walter. 1993. *Environmental marketing: Positive strategies for reaching the green consumer*. USA: McGraw-Hill Inc.

Detela, Jasmina. 2000. »Najbolj nezaželen sosed«. *Večer*, (2. december).

---2000. »Sežigalnica ostaja najbolj nezaželen sosed«. *Večer*, (13. december).

Devall, Bill. 1980. »The Deep ecology movement«. *Natural Resources Journal* 10(2): 34-45.

Dozier, David M., Larissa A. Grunig in James E. Grunig. 1995. *Manager's Guide to Excellence in Public Relations and Communication Management*. New Jersey: Lawrance Erlbaum Associates, Inc.

Drevenšek, Mojca. 2002. O socioloških izhodiščih okoljskih odnosov z javnostmi.

Teorija in praksa 39(5): 827-838.

--- 2004. *Pomen zaupanja pri komuniciranju o okoljskih tveganjih*. Magistrsko delo. Ljubljana: FDV.

Ehrlich, Paul. 1981. *Extinction: The causes and consequences of the disappearance of species*. New York: Random House.

Enloe, C.H. 1975. *The politics of pollution in a comparative perspective: Ecology and power in four nations*. New York: David McKay Co Inc.

Ferry, Luc. 1998. *Novi ekološki red: drevo, žival in človek*. Ljubljana: Krtina.

Glasson, John, Riki Therivel in Andrew Chadwick. 1994. *Introduction to environmental impact assessment*. London: UCL Press.

Gould, Kenneth A. 2002. The Democratization of Environmental Policy. *Rural Sociology* 67(1): 132-139.

Grmič, Vekoslav. 1994. *Odgovornost z naravo. Človek in njegovo okolje: Celostno razumevanje okolja – izziv na pragu tretjega tisočletja*. Ljubljana: Zbornik, ZRSŠŠ.

Gruban, Brane, Dejan Verčič in Franci Zavrl. 1997. *Pristop k odnosom z javnosmi*. Ljubljana: Pristop.

Grundmann, Reiner in Jean-Pierre Cavaille. 2000. Simplicity in Science and its Publics. *Science as Culture* 9(3): 353-387.

Grunig, James E. 1992. *Excellence in public relations and communication management*. USA: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Hannigan, John A. 1995. *Environmental Sociology: A social constructionist perspective*. London in New York: Routledge.

Harrison, Shirley. 2000. *Public Relations: An Introduction*. London: Thomson Learning.

Jefkins, Frank. 1998. *Public Relations*. London: Pitman Publishing.

Kirn, Andrej. 1999. Komuniciranje z javnostjo o tveganjih. *Teorija in praksa* 36(6): 944-956.

--- 2004. *Narava, družba, ekološka zavest*. Ljubljana: FDV

Kitchen, Philip J. 1997. *Public Relations: Principles and practice*. London: International Thomson business press.

Klepec, Peter. 2004. *Vznik subjekta*. Ljubljana: ZRC SAZU (Philosophica. Series Moderna/ Filozofski inštitut).

Koselj, Stane. 2000. Sežigalnica v Findlayu deluje v drugačnih klimatskih razmerah. *Koroški utrip*, (5. oktober).

Krivec, Katja. 2002. *Varstvo okolja v tranzicijskih državah s poudarkom na sodelovanju javnosti v postopku presoje vplivov na okolje*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.

Lovelock, J. E. 1994. *Gaja: nov pogled na življenje na Zemlji*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Lukšič, Andrej A. 1999. *Rizična tehnologija: izziv demokraciji (k politični ekologiji)*. Ljubljana: ČKZ.

Margolis, Howard. 1996. *Dealing with risk: Why the public and the experts disagree on environmental issues*. Chicago, London: The University of Chicago Press.

Marin, Ivo. 2008. Pogovor z avtorjem. Slovenj Gradec, 8. december.

Mickey, Thomas J. 2003. *Deconstructing Public Relations: Public relations criticism*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Midgley, Mary. 1983. »Duties concerning islands«, *Environmental policy: A collection of readings*. Pennsylvania: Pennsylvania state university press.

Okolje. 1999. Projekt kurjenja ostankov blaga v podjetju »Prevent«, (september).

Omladič, Luka. 1998. Ekološka filozofija in epistemološka zmeda nove dobe. V *Novi ekološki red: drevo, žival in človek*, Luc Ferry, 172-194. Ljubljana: Krtina.

Pek-Drupal, Darinka. 1997. Kaj loči okoljske odnose od preostalih področij odnosov z javnostmi? *PiaR* 3(3): 1-3.

Pek Drupal, Darinka in Drago Kos. 1999. Komunikacijski vidiki posegov v okolje – pomen analize socialnega okolja. *Teorija in praksa* 36(4): 576-591.

Pek Drupal, Darinka in Mojca Drevenšek. 2001. Participacija javnosti kot del strategije odnosov z javnostmi pri prostorskem planiranju. *Teorija in praksa* 38(4): 608-628.

Pek Drupal, Darinka, Mojca Drevenšek in Andrej Drupal. 2004. *Odnosi z lokalnimi skupnostmi*. Ljubljana: GV Založba.

Petek, Miro. 1999. »Ekološka in gospodarska korist hkrati«. *Večer*, (4. december).

---2000a. »Občina postavlja kriterije, država daje dovoljenja«. *Večer*, (18. april).

---2000b. »O sežigalnici šele v drugem polčasu«. *Večer*, (2. junij).

---2000c. »Vsak za ima svoj proti«. *Večer*, (15. junij).

---2001. »Zahteva po izrecni prepovedi gradnje sežigalnice«. *Večer*, (16. oktober).

- Plut, Dušan. 1995. *Brez izhoda? Svetovni okoljski procesi*. Ljubljana: DZS.
- Praprotnik, Ivan. 2000a. »Odločijo naj ljudje«. *Delo*, (31. maj).
---2000b. »Iz sežigalnice tudi strupeni dioksini«. *Delo*, (8. junij).
- Prevent. 2000. *Naši odmevi*. Glasilo podjetja.
- Rowe, Stan. 1989. *Crimes against the ecosphere. Environmental Ethics*. Burnaby: Simon Fraser university.
- Rutar, Dušan. 1996. *Psihologija skozi psihoanalizo*. Ljubljana: Jutro.
- Schnaiberg, Allan in Alan Gould Kenneth 1989. *Environment and society: the enduring conflict*. New York: St. Martin`s Press.
- Simonis, U.E. 1990. *Beyond Growth. Elements of sustainable development*. Berlin: Sigma.
- Smith, Eric R.A.N. in Marisela Marquez. 2000. The Other Side of the NIMBY Syndrome. *Society & Natural Resources* 13(2): 273-280.
- Sweeney, Katie. 2005. The year ahead in public relations. *Public Relations Tactics* 12(1): 1-27.
- Škerlep, Andrej. 1998. Veščina razreševanja interesnih konfliktov in elokventne artikulacije organizacijskega diskurza. *Teorija in praksa* 35(4): 738-758.
---2001. Retorične razsežnosti institucionalnega diskurza. *Teorija in praksa* 38(4): 543-559.
- Tarman, Kazimir. 1992. *Osnove ekologije in ekologije živali*. Ljubljana: DZS.

Theaker, Alison. 2001. *The Public Relations Handbook*. London: Routledge.

Zajc, Meta. 2001. »Sežigalnica je razburila krajane Slovenj Gradca«. *Večer*, (18. junij).

--- 2009. Pogovor z avtorjem. *Slovenj Gradec*, 15. januar.

Župančič, Andrej O. 1974. Zapisek o človeku, znanosti, naravi. V *Meje spoznanja*, ur. Anton Trstenjak, 135-142. Celje: Mohorjeva družba.

Wolf, E.C. 1988. *Avoidung a Mass Extinction of Species*. New York: State of the world.